

Crna Gora

Ministarstvo prosvjete i sporta

STRATEGIJA RANOG I PREDŠKOLSKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA (2010-2015)

Podgorica, 2011.

Izdavači:

UNICEF i Ministarstvo prosvjete i sporta Crne Gore

Lektura:

Svetlana Čabarkapa

Fotografije:

UNICEF Crna Gora/Risto Božović

UNICEF Crna Gora/Duško Miljanić

UNICEF Crna Gora/Zoran Jovanović Maccak

Željko Stajkić

Dizajn i prirema za štampu:

Milovan Kadović

Ilija Nikčević

Sadržaj

Tim angažovan na izradi Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja	4
Predgovor	5
Opšte informacije o državi	7
Uvod	8
Polazne osnove za Strategiju ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja	9
◆ Međunarodna dokumenta.....	9
◆ Državna dokumenta.....	10
Analiza situacije predškolskog vaspitanja i obrazovanja	13
◆ Demografski trendovi.....	13
◆ Obuhvat djece.....	13
◆ Mreža i opremljenost predškolskih ustanova.....	23
◆ Kadar u predškolskim ustanovama.....	24
◆ Programi rada predškolskih ustanova.....	25
◆ Participacija roditelja/staratelja.....	26
◆ Finansiranje predškolskih ustanova.....	27
Pozitivne strane postojećeg predškolskog vaspitanja i obrazovanja i aspekti koje treba unaprijediti	29
Strateški pravci razvoja ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja	31
◆ Vodeće načelo i opšti cilj Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja.....	32
◆ Specifični ciljevi Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja.....	32
◆ Načini ostvarenja specifičnih ciljeva Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja.....	33
Akcioni plan promjena i dinamika realizacije Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja	40
Konačni finansijski pregled Akcionog plana promjena i dinamike realizacije Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja	53

Tim angažovan na izradi Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja

Vesna Vučurović, pomoćnica ministra prosvjete i sporta, Milijana Milidrag, Ministarstvo prosvjete i sporta, Tamara Milić, Ministarstvo prosvjete i sporta, doc. dr Tatjana Novović, Filozofski fakultet, Radoje Novović, Zavod za školstvo, Nataša Tomović, JPU „Dina Vrbica“, Bojana Jovanović, Udruženje vaspitača Crne Gore, Podgorica, Mirjana Đurić, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Bojana Racković, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Slobodanka Burić, Ministarstvo finansija, Ljubinka Radulović, Zajednica opština Crne Gore, dr Olja Miljanović, KBC, Podgorica, Branka Kovačević, UNICEF, Itana Kovačević, konsultantkinja UNICEF-a, prof. dr Aleksandar Baucal – Filozofski fakultet u Beogradu, konsultant UNICEF-a, prof. dr Emily Vargas Baron, The RISE Institute USA, konsultantkinja UNICEF-a.

Strategija ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja je razvijana kroz participativni proces svih relevantnih subjekata. Strategija je prošla javnu raspravu u kojoj su učestvovali predstavnici: sistema obrazovanja (predškolsko vaspitanje i obrazovanje, osnovno obrazovanje, visoko obrazovanje), ustanova zdravstvene i socijalne zaštite, drugih ministarstava, lokalne samouprave, donatora, NVO-a i dr.

Strategija ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Crnoj Gori pripremljena je uz podršku kancelarije UNICEF u Crnoj Gori.

Predgovor

Sistem predškolskog vaspitanja i obrazovanja je nivo obrazovanja sa kojim se djeca prvo susrijeću, a koji je od presudnog značaja za sveukupan rast, razvoj i formiranje njihove ličnosti. On postavlja uslove za integrativan pristup razvoju sve djece kroz njegu i zaštitu, podsticanje i usmjeravanje sazajnih aktivnosti, uspostavljanje vrijednosti kroz rano učenje.

Država Crna Gora teži da kroz predškolsko vaspitanje i obrazovanje, u skladu sa humanističkim i demokratskim opredjeljenjima, stvori uslove za razvoj svih potencijala djece, njihovo odrastanje i zadovoljavanje potreba zasnovanih na principima Konvencije UN o pravima djeteta. Kvalitetno predškolsko vaspitanje i obrazovanje se mora ostvarivati kroz partnerstvo i zajedničku odgovornost porodice i društva u cjelini. To je najbolja investicija za budući, progresivni razvoj društva, prevenciju i otklanjanje negativnih socijalnih, kulturnih, zdravstvenih, ekonomskih i drugih uticaja.

U procesu implementacije Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja treba poći od stanovišta da svaka ne-inkluzivnost dovodi do višestrukog isključivanja, stoga ćemo raditi na otklanjanju barijera za uključivanje sve djece u rano i predškolsko vaspitanje i obrazovanje.

Zastupanje najboljeg interesa djeteta kroz dostupnost predškolskih usluga svoj djeci i porodicama i njegovanje participacije stvara najmanje restriktivno okruženje i na sveobuhvatan način postavlja uslove za sigurno i bezbjedno djetinjstvo uz poštovanje kulture, dostojanstva i autonomije svakog djeteta. Ovako postavljen sistem predstavlja osnovu za puno i efikasno učešće djece u svim oblastima društvenog života u budućnosti.

Slavoljub Stijepović, ministar prosvjete i sporta

Opšte informacije o državi

Crna Gora je obnovila svoju nezavisnost 3. juna 2006. godine, nakon referenduma održanog 21. maja 2006. godine. Ustavom¹ je definisana kao građanska, demokratska, ekološka država, država socijalne pravde, zasnovana na vladavini prava.

Crna Gora se nalazi u jugoistočnoj Evropi, geografski zauzima područje jadransko-dinarskog dijela Balkanskog poluostrva i srednjeg Mediterana. Podijeljena je na tri geografske regije: južnu/priobalnu, centralnu i sjevernu, sa ukupno 21 opštinom, 1.256 naselja². Po podacima posljednjeg popisa stanovništva iz 2003. godine, Crna Gora ima 672.565 stanovnika, od čega 303.225 muškaraca i 314.920 žena. Nacionalna struktura stanovništva je sljedeća:

Tabela br.1: Nacionalna struktura stanovništava, po popisu 2003. godine

Nacionalnost	Crnogorska	Srpska	Bošnjačka	Albanska	Muslimanska	Hrvatska	Romska	Ostali
%	43,16	31,99	7,77	5,03	3,97	1,10	0,42	6,56

Prema podacima Zavoda za statistiku Crne Gore (MONSTAT), u 2008. godini, ukupan broj djece uzrasta do 6 godina iznosio je 47.506, od čega je 24.850 dječaka i 22.656 djevojčica.

Bruto domaći proizvod (BDP) u 2008. godini iznosio je 3.085.621.000 eura, a za sve nivoe obrazovanja izdvojeno je 4,41% BDP-a.³

Tabela br.2: BDP, izdvajanje za obrazovanje, učešće obrazovanja u BDP-u

	2006. godina	2007. godina	2008. godina
BDP	2 148.90 mil €	2 807.90 mil €	3 338.00 mil €
Obrazovanje	88.67 mil €	116.99 mil €	147.22 mil €
Učešće obrazovanja u BDP	4.13%	4.17%	4.41%

¹ Ustav Crne Gore usvojen je na Ustavotvornoj skupštini 19. oktobra 2007. godine

² Zavod za statistiku Crne Gore – MONSTAT

³ MONSTAT

Uvod

Strategija ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja predstavlja vodič za planiranje, razvijanje i implementaciju definisanih specifičnih ciljeva i akcionih planova, zastupanje i promociju ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja, kao i praćenje i evaluaciju kvaliteta realizovanih aktivnosti za djecu i njihove roditelje/staratelje.

Vodeće načelo Strategije je da za svu djecu u Crnoj Gori, od rođenja do polaska u osnovnu školu, budu obezbijeđene kvalitetne usluge za rani razvoj i učenje kako bi ostvarila svoj puni potencijal i postali aktivni i produktivni članovi društva.

Cilj Strategije je da se ispune svi uslovi kako bi se obezbijedile dostupne, visokokvalitetne, sveobuhvatne, kulturološki prilagođene, inkluzivne usluge svoj djeci u Crnoj Gori od rođenja do polaska u osnovnu školu, sa posebnim naglaskom na najosjetljiviju djecu.

Strategija je namijenjena:

- svojoj djeci u Crnoj Gori u cilju ostvarenja njihovih zagarantovanih prava;
- roditeljima/starateljima u stvaranju uslova za odgovorno roditeljstvo, kroz pružanje kontinuirane podrške;
- zaposlenima u predškolskim ustanovama, radi stvaranja stimulativnog okruženja za razvoj i obrazovanje djece;
- zdravstvenim radnicima, radi pružanja uslova za zdrav život djece;
- socijalnim radnicima, radi obezbjeđivanja pune socijalne sigurnosti i kvalitetnijeg života sve djece;
- nosiocima izvršne vlasti, radi obezbjeđivanja okruženja za djecu po standardima i preporukama Evropske Unije;
- svim građanima/građankama u cilju davanja punog doprinosa obezbjeđivanju jednakih prava, mogućnosti i kvalitetnijem životu sve djece, a time i opštem razvoju Crne Gore.

Polazne osnove za Strategiju ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja

Strategija ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja je usmjerena na sveobuhvatan i integrisan pristup razvoju djece od rođenja do polaska u osnovnu školu, podršku i osnaživanje roditelja/staratelja, kao i svih relevantnih aktera u cilju holističkog razvoja djece. Neurološka istraživanja ukazuju da se 80% dječjeg mozga ubrzano razvija u prve tri godine života i da uz podržavajuće i stimulativno okruženje dolazi do punog razvoja fizičkih, kognitivnih, emotivnih i socijalnih potencijala djeteta. Istraživanja pokazuju i da se kvalitetnim programima rada sa djecom najmlađeg uzrasta i njihovim porodicama omogućava uspostavljanje vještina i vrijednosti koje predstavljaju najznačajniju osnovu za dalji razvoj i napredovanje. Takođe, podaci Svjetske banke i druga istraživanja govore da se investiranjem u rani razvoj i učenje smanjuju dodatni troškovi prije svega, socijalne i zdravstvene zaštite, obrazovanja u posebnim ustanovama, kao i dodatna ulaganja u više nivoe obrazovanja. Ulaganje u rani razvoj i obrazovanje doprinosi pozitivnim, održivim i dugoročnim društvenim promjenama, većoj produktivnosti i opštoj dobrobiti građana⁴.

Strategija ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja uklapa se u sva relevantna strateška dokumenta na nacionalnom nivou i kompatibilna je sa međunarodnim dokumentima.

Međunarodna dokumenta

U okviru vodiča „Implementacija dječjih prava u ranom djetinjstvu“⁵ za opšti komentar 7 na Konvenciju o pravima djeteta (1989) države članice se obavezuju da razvijaju intersektorske, koordinirane strategije zasnovane na pravima djeteta, sa posebnim fokusom na rano obrazovanje. Strategije treba da budu zasnovane na sistematskom i integrativnom pristupu razvoju u odnosu na svu djecu do 8 godina starosti, koji podrazumjeva sveobuhvatan okvir za usluge u ranom djetinjstvu, počevši od unapređivanja prostornih kapaciteta i opremljenosti, odgovarajućeg sistema informisanja i praćenja kvaliteta uz aktivno uključivanje roditelja/staratelja u planiranju usluga.

Prvi cilj Svjetske deklaracije Obrazovanja za sve (EFA), usvojene u Jomtijenu (1990.) usmjeren je ka unapređivanju sveobuhvatnog pristupa ranom razvoju i obrazovanju, posebno za najugroženiju i djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju. Međutim, EFA Globalni monitoring izvještaj za 2007. godinu ističe da je relativno mali napredak postignut u ovoj oblasti i naglašava da države treba da stave poseban akcenat na rano djetinjstvo.

Svijet po mjeri djeteta, dokument usvojen 2002. godine kao rezultat Specijalnog zasjedanja Generalne skupštine Ujedinjenih nacija o djeci, definiše prioritete uključujući

⁴ Izvor: *Zašto Crna gora treba da ulaže u rani razvoj djece?*, Emily Baron Vargas, mart 2010. godine

⁵ Vodič za generalni komentar 7: „Implementacija dječjih prava u ranom djetinjstvu“, Komitet UN, UNICEF, Bernard van Leer Fondacija, 2006.

promociju zdravog načina života i obezbjeđivanja kvalitetnog obrazovanja za svako dijete.

Milenijumski razvojni ciljevi Ujedinjenih nacija, usvojeni 2000. godine od strane 189 država, predstavljaju skup mjerljivih, vremenski određenih globalnih ciljeva za suzbijanje siromaštva, gladi, bolesti, nepismenosti do 2015. godine, pri čemu se zadaci u okviru sedam, od ukupno osam ciljeva, odnose na rani razvoj djeteta.

U **SALAMANKA** dokumentu (UNESCO, 1994.) je predviđeno da redovne ustanove moraju naći način da uspješno obrazuju svu djecu, posebno onu sa smetnjama i teškoćama u razvoju.

Odredbe **Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW, 1979.)** se odnose na trudnice i majke, kao i na sve politike koje se bave djecom i njihovim roditeljima.

Državna dokumenta

Niz zvaničnih dokumenata na državnom nivou regulišu pojedinačna sektorska i međusektorska pitanja, koja se odnose na djecu uzrasta do 6 godina i predškolsko vaspitanje i obrazovanje.

Ustav Crne Gore (2007), kao najviši pravni akt, garantuje djetetu sva prava i slobode primjereno uzrastu i zrelosti. Ustavom su zagarantovani: pravo djeteta na zdravstvenu zaštitu iz javnih prihoda; posebna zaštita majke i djeteta; stvaranje uslova kojima se podstiče rađanje djece; posebna zaštita od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog oblika iskorišćavanja ili zloupotrebe djeteta; pravo na školovanje pod jednakim uslovima.

Niz međusektorskih zakona, politika i strategija odnose se na prava djeteta i njihovu zaštitu:

- **Nacionalni akcioni plan za djecu (2004-2010), Strategija za smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti (2007-2011), Akcioni plan za implementaciju „Dekade uključivanja Roma 2005-2015”, Strategija poboljšanja pozicije romske populacije u Crnoj Gori (2008-2012) i Strategija regionalnog razvoja Crne Gore (2005)** su usmjereni na povećanje obuhvata djece u predškolskim ustanovama, pružanje visokokvalitetnih programa, zaštitu od nejednakosti, pravo pristupu kvalitetnom obrazovanju i dr.
- **Zakon o zdravstvenoj zaštiti⁶, Zakon o zdravstvenom osiguranju⁷**, kao i strateški dokumenti iz oblasti zdravstvene zaštite: Strategija razvoja zdravstva (2003-2020), Strategija unaprjeđivanja reproduktivnog zdravlja (2005) i Strategija zdravstvene bezbjednosti ishrane (2006), Akcioni plan o ishrani i bezbjednosti hrane Crne Gore (2010-2014), regulišu dostupnost zdravstvene zaštite za djecu, prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja. Takođe, definišu opšte ciljeve unaprjeđivanja zdravstvene politike i prakse u odnosu na planiranje porodice i odgovorno roditeljstvo, smanjenja zdravstvenih i socijalnih teškoća, dostupnost usluga različitim socio-ekonomskim slojevima društva i dr.

⁶ „Službeni list RCG“ br. 39/04; „Službeni list CG“ br. 14/10

⁷ „Službeni list RCG“ br. 39/04

- **Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti⁸, Porodični zakon⁹, Zakon o radu¹⁰**, kao i **Strategija razvoja socijalne i dječje zaštite (2008-2012)** regulišu brak i odnose u braku, prava i obaveze roditelja i djece, usvojenje, porodični smještaj, starateljstvo, zaštitu djece bez roditeljskog staranja, djece sa tjelesnom, mentalnom i senzornom ometenošću, zlostavljane i zanemarene djece, zaštitu materinstva i prava zaposlenih koji se staraju o djeci. Usmjereni su ka razvoju sveobuhvatne socijalne i dječje zaštite, efikasnih usluga, unapređivanju institucija, ljudskih kapaciteta i dr.
- **Zakon o lokalnoj samoupravi¹¹** utvrđuje da opština u skladu sa mogućnostima učestvuje u obezbjeđivanju uslova i unapređivanju djelatnosti zdravstvene zaštite, obrazovanja, socijalne i dječje zaštite, zapošljavanja i drugim oblastima od interesa za lokalno stanovništvo, i vrši prava i dužnosti osnivača ustanova u ovim oblastima.

Zakoni, strateški dokumenti u oblasti vaspitanja i obrazovanja, temelje se na dokumentu **„Knjiga promjena“ (2001)**, kojim je Crna Gora definisala viziju i ciljeve reforme obrazovnog sistema. Novi obrazovni sistem mora da bude kompatibilan sa opredjeljenjima strateškog razvoja demokratskog, ekonomski prosperitetnog i otvorenog društva koje će se bazirati na vladavini prava, harmoničnoj multietničkoj koegzistenciji, razumijevanju i toleranciji¹².

U skladu sa reformom cjelokupnog vaspitno-obrazovnog sistema, oblast predškolskog obrazovanja i vaspitanja regulišu: **Zakon o izmjenama i dopunama Opšteg zakona o obrazovanju i vaspitanju¹³, Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju¹⁴, Zakon o izmjenama i dopunama osnovnom obrazovanju i vaspitanju¹⁵, Zakon o izmjenama i dopunama o obrazovanju i vaspitanju djece sa posebnim potrebama¹⁶, Zakon o inspekciji¹⁷**. Ovim zakonima reguliše se doprinos razvoju djece od rođenja do 6 godina, kroz podsticanje razvoja psiho-motornih, kognitivnih, jezičkih, emocionalnih, socijalnih sposobnosti i vještina i ličnih karakteristika djeteta, obogaćivanjem njihovog ranog iskustva, stvaranjem uslova za razvoj i učenje djece, potpunim uključivanjem u vaspitne grupe, uz mogućnost pružanja dodatne stručne pomoći i dr.

Strateški plan reforme obrazovanja (2005-2009) i Strategija inkluzivnog obrazovanja (2008) kao prioritete postavljaju unapređivanje, proširenje i institucionalizuju reformisanog koncepta predškolskog vaspitanja i obrazovanja u svim predškolskim ustanovama, uključujući i privatne inicijative. Sistemska podrška razvoju djece realizuje se u skladu sa interesovanjima, mogućnostima i potrebama djeteta. Navedeni dokumenti polaze od toga da obrazovanje nije samo proces usvajanja akademskih znanja i postignuća, već je i proces u kome se stiču i usvajaju znanja i vještine potrebni za svakodnevni život, proaktivno uključivanje u zajednicu.

⁸ „Službeni list RCG“ br. 78/05

⁹ „Službeni list RCG“ br. 1/07

¹⁰ „Službeni list CG“, br. 49/2008, 26/2009;

¹¹ „Službeni list RCG“ br. 42/03, 28/04 i 13/06 i „Službeni list CG“ br. 88/09 i 3/10

¹² Knjiga promjena, 2001. godina

¹³ „Službeni list CG“, br. 45/10;

¹⁴ „Službeni list RCG“, br. 64/02, 49/07

¹⁵ „Službeni list CG“, br. 45/10;

¹⁶ „Službeni list CG“, br. 45/10;

¹⁷ „Službeni list RCG“, br. 80/04

Analiza situacije predškolskog vaspitanja i obrazovanja

Postojeća situacija u predškolskom vaspitanju i obrazovanju predstavlja osnovu za definisanje ciljeva, zadataka i aktivnosti Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Analiza situacije obuhvata: demografske trendove; obuhvat djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem u tri kategorije: djeca uzrasta do 3 godine, od 3 do 5 godina i djeca od 5 godina do polaska u osnovnu školu; mrežu i opremljenost predškolskih ustanova; kadar (bazično obrazovanje i profesionalno napredovanje); postojeće planove i programe za rad sa djecom u predškolskim ustanovama; uključivanje roditelja/staratelja u predškolsko vaspitanje i obrazovanje; finansiranje predškolskih ustanova.

Demografski trendovi

U Crnoj Gori stopa prirodnog priraštaja u 2008. godini iznosi 4,41. U cilju planiranja daljih proširenja kapaciteta važno je predstaviti aproksimativni trend rasta broja živorođene djece na godišnjem nivou po opštinama. Iako na nivou regija postoji godišnje povećanje broja živorođene djece (najveći u centralnoj regiji, a najniži u sjevernoj regiji), primjetna je varijabilnost trenda rasta broja djece po opštinama¹⁸. U opštinama Andrijevića, Mojkovac, Plav, Pljevlja/Žabljak¹⁹ i Danilovgrad, prisutan je trend smanjivanja broja djece na godišnjem nivou, dok je u opštinama Rožaje, Berane, Bijelo Polje, Nikšić, Podgorica, Bar, Budva, Kotor, Tivat primjetan trend rasta broja djece. U ostalim opštinama postoji povećanje broja djece na godišnjem nivou, ali je trend rasta neznatan. Trend smanjivanja broja djece u nekim opštinama, može se objasniti i migracijom stanovništva, naročito centralne regije, ka većim gradovima Crne Gore koji pružaju veće mogućnosti za obrazovanje i zapošljavanje.

Obuhvat djece

Predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem obuhvaćena su djeca uzrasta do 6 godina (tj. do polaska u osnovnu školu). Djeca uzrasta do 3 godine obuhvaćena su jaslicama, a djeca uzrasta od 3 do 6 godina vrtićima i raspoređena su po uzrasno organizovanim vaspitnim grupama. U Crnoj Gori postoji 21 predškolska ustanova, sa mrežom od 96 vaspitnih jedinica, u okviru kojih je organizovano 414 vaspitnih grupa. U sjevernoj regiji, 10 je predškolskih ustanova sa 23 vaspitne jedinice; u centralnoj regiji 5 predškolskih ustanova sa 44 vaspitne jedinice; u južnoj/priobalnoj regiji 6 predškolskih ustanova sa 29 vaspitnih jedinica²⁰.

¹⁸ Prosječan trend rasta, predstavlja aproksimativnu mjeru, izračunat je koristeći kao izvor za podatke o broju živorođene djece po opštinama je „Statistički godišnjak: O zdravlju stanovništva i zdravstvenoj zaštiti u Crnoj Gori“, Institut za javno zdravlje Crne Gore, 2005, 2006, 2007, 2008.

¹⁹ Opština Pljevlja i Žabljacka prikazane su zajedno, jer opštinu Pljevlja i Žabljacka pokriva jedna predškolska ustanova.

²⁰ Izvor: Ministarstvo prosvjete i sporta.

Ukupan obuhvat djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem u Crnoj Gori²¹

Ukupan broj upisane djece u predškolskim ustanovama u školskoj 2009/2010. godini iznosio je 12.662. U odnosu na ukupan broj djece uzrasta do 6 godina u Crnoj Gori (47.506), predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem obuhvaćeno je 26,65% djece u školskoj 2009/2010. godini (26,9% dječaka i 26,38% djevojčica).

Tabela br. 3. Broj predškolskih ustanova, broj djece u predškolskim ustanovama, broj vaspitnih jedinica, prosječan broj djece po vaspitnoj jedinici, broj vaspitnih grupa, prosječan broj djece po vaspitnoj grupi, po regiji i opštinama

Regija	Opština	Br. predškolskih ustanova	Br. djece u predškolskim ustanovama	Br. vaspitnih jedinica	Prosječan broj djece po vasp. jed.	Br. vaspitnih grupa	Prosječan broj djece po vasp. Grupama
Sjeverna regija	Andrijevića	1	35	1	35	3	11,7
	Berane	1	505	3	168,3	18	28,1
	Bijelo Polje	1	532	8	66,5	19	28
	Kolašin	1	163	1	163	5	32,6
	Mojkovac	1	140	1	140	5	28
	Plav	1	182	3	60,67	6	30,3
	Plužine	1	61	1	61	3	20,3
	Pljevlja i Žabljak	1	445	3	148,3	15	29,7
	Rožaje	1	153	1	153	5	30,6
Šavnik	1	15	1	15	1	15	
Ukupno sjeverna regija		10	2.231	23	97	80	27,9
Centralna regija	Cetinje	1	453	3	151	19	23,8
	Danilovgrad	1	256	4	64	9	28,4
	Niškić	1	1005	19	52,9	38	26,5
	Podgorica	2	4959	18	275,5	140	35,4
Ukupno centralna regija		5	6.673	44	151,7	206	30,9
Južna/priobalna regija	Bar	1	559	7	79,9	21	26,6
	Budva	1	552	3	184	22	25,1
	Herceg Novi	1	1022	5	204,4	28	36,5
	Kotor	1	721	7	103	30	24
	Tivat	1	521	3	173,7	14	39,5
	Ulcinj	1	383	4	95,8	13	29,5
Ukupno južna/priobalna regija		6	3.758	29	129,6	128	29,4
Ukupno na nivou države		21	12.662	96	131,9	414	30,6

U školskoj 2009/2010. godini, prosječan broj djece po vaspitnoj grupi iznosio je 30,6. Vidljivo je odstupanje u odnosu na normative propisane članom 24 Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju i u zavisnosti od vaspitne grupe iznosi: za djecu do 2 godine – 12-oro djece po grupi; za djecu od 2 do 3 godine – 14-oro; za djecu od 3 do 4 godine – 20-oro; od 4 do 5 godina – 24-oro, a djecu od 5 do 6 godina – 25-oro. Za mješovite grupe normativi su za djecu do 3 godine – 10-oro djece, a za djecu od 3 do 6 godina – 20-oro djece po grupi.

²¹ Izvor o obuhvatu djece u ovom i ostalim poglavljima: Ministarstvo prosvjete i sporta, podaci o broju djece preuzeti od MONSTAT-a (moguće odstupanje 1%)

Značajna odstupanja od propisanih normativa, ukazuju na nedovoljne prostorne kapacitete predškolskih ustanova u odnosu na postojeće interesovanje za upis. Gledano po opštinama uočava se preopterećenost postojećih kapaciteta u opštinama Kolašin, Rožaje, Plav, Tivat, Podgorica i Herceg Novi, što ukazuje na prioritarnu potrebu proširenja prostornih kapaciteta. Sa druge strane, u opštinama Andrijevica i Šavnik može se govoriti o nedovoljno iskorišćenim prostornim kapacitetima, jer je prosječan broj djece po vaspitnim jedinicama manji od normativa. Nizak obuhvat djece u ovim opštinama može biti rezultat razuđenosti naselja i udaljenosti od vaspitne jedinice, pa je potrebno razmišljati o inovativnim modelima usluga i rada. U ostalih 12 predškolskih ustanova, takođe se zapaža odstupanje od normativa i preporučuje proširivanje prostornih kapaciteta i povećanje broja djece.

Obuhvat djece do 3 godine

Jaslice su dio predškolske ustanove namijenjene djeci uzrasta do 3 godine. Najčešće pokrivaju djecu uzrasta od 1 do 3 godine, dok je sve više zahtjeva roditelja/staratelja za upis djece mlađe od godine dana, najčešće iz ekonomskih razloga. Po Zakonu o predškolskom vaspitanju i obrazovanju jaslice obuhvataju dvije vaspitne grupe, međutim, zbog uključivanja djece mlađe od 12 mjeseci u nekim vaspitnim jedinicama organizovane su tri jaslene vaspitne grupe. Jaslicama je u školskoj 2009/2010. godini bilo obuhvaćeno 3.087. djece što u poređenju sa ukupnim brojem djece do 3 godine u Crnoj Gori (24.095) iznosi 12,81% (12,59% dječaka i 13,06% djevojčica).

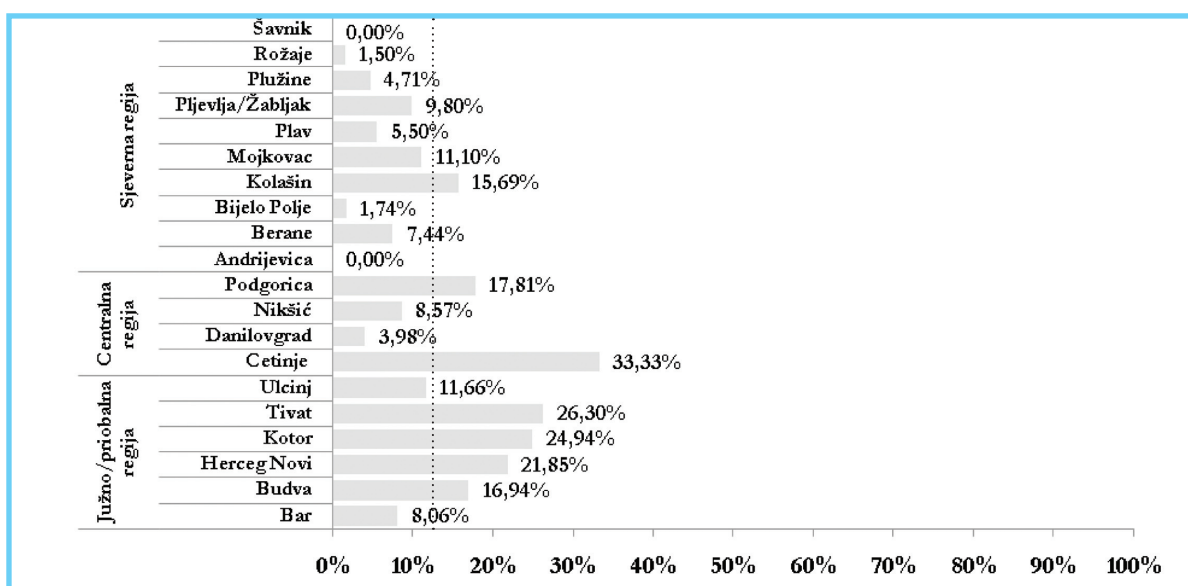
Tabela br. 4. Obuhvat djece uzrasta do 3 godine predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem, po regijama

Regija	Ukupan broj djece uzrasta do 3 g. u JPU			Ukupan broj djece uzrasta do 3 g. u Crnoj Gori			Obuhvat djece (%)		
	Br. dječaka	Br. djevojčica	Ukupno u JPU	Br. dječaka	Br. djevojčica	Ukupno u CG	Obuhvat dječaka	Obuhvat djevojčica	Ukupan obuhvat
Sjeverna regija	183	155	338	3.625	3.296	6921	5,05%	4,7%	4,88%
Centralna regija	922	913	1.835	6.150	5.575	11725	14,99%	16,37%	15,65%
Južno- priobalna regija	487	427	914	2.872	2.577	5449	16,96%	16,57%	16,77%
Ukupno	1.592	1.495	3.087	12.647	11.448	24.095	12,59%	13,06%	12,81%

Prikazani podaci ukazuju da je obuhvat djece uzrasta do 3 godine najniži u sjevernoj regiji i iznosi 4,88% ukupnog broja djece (5,05% dječaka i 4,7% djevojčica). U južnoj/priobalnoj regiji obuhvaćeno je 16,77% djece (16,96% dječaka i 16,57% djevojčica), dok u centralnoj regiji on iznosi 15,65% (14,99% dječaka i 16,37% djevojčica).

Grafikon br. 1 prikazuje obuhvat djece uzrasta do 3 godine predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem po opštinama, a isprekidanom linijom označen je prosječan obuhvat djece ovog uzrasta na nivou države (12,81%). U opštinama južno-priobalne regije Herceg Novi, Kotor, Tivat i Budva obuhvat je veći od državnog prosjeka. U sjevernoj regiji jedino u opštini Kolašin obuhvat djece ovog uzrasta je veći od državnog prosjeka, a u centralnoj regiji u opštinama Cetinje i Podgorica. U opštinama Šavnik, Rožaje, Plužine, Pljevlja/Žabljak, Plav, Mojkovac, Bijelo Polje, Berane, Andrijeвица, Nikšić, Danilovgrad, Bar i Ulcinj obuhvat je manji od državnog prosjeka. U opštinama Andrijeвица i Šavnik, nema upisane djece mlađe od 3 godine. Kako bi se izašlo u susret sve većem interesu za uključivanje djece u predškolske ustanove, posebno zaposlenim roditeljima, prije svega majkama, treba osmisлити inovativne metode i fleksibilnije modele rada, a saradnju sa roditeljima/starateljima potrebno je u što kraćem roku unaprijediti.

Grafikon 1. Obuhvat djece uzrasta do 3 godine predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem, po opštinama

Obuhvat djece od 3 do 5 godina

Vrtići su dio predškolskih ustanova za djecu uzrasta od 3 godine do polaska u osnovnu školu. Organizovani su u tri vaspitne grupe, djeca uzrasta od 3 do 4 godine (mlađa grupa), djeca od 4 do 5 godina (srednja grupa) i treća (starija grupa) obuhvata djecu uzrasta od 5 godina do polaska u osnovnu školu²². Vrtićima je obuhvaćeno 5.752 djeteta uzrasta od 3 do 5 godina u školskoj 2009/2010. godini tako da u odnosu na ukupan broj djece ovog uzrasta u Crnoj Gori (15.044), obuhvat iznosi 38,23% (38,74% dječaka i 37,68% djevojčica).

Tabela br. 5. Obuhvat djece uzrasta od 3 do 5 godina predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem, po regijama

Regija	Ukupan broj djece uzrasta od 3 do 5 g. u JPU			Ukupan broj djece uzrasta od 3 do 5 g. u Crnoj Gori			Obuhvat djece (%)		
	Br. dječaka	Br. Djevojčica	Ukupno u JPU	Br. dječaka	Br. djevojčica	Ukupno u CG	Obuhvat dječaka	Obuhvat djevojčica	Ukupan obuhvat
Sjeverna regija	578	524	1.102	2.457	2.157	4.614	23,52%	24,29%	23,88%
Centralna regija	1.605	1.471	3.076	3.776	3.544	7.320	42,51%	41,51%	42,02%
Južna/ priobalna regija	865	709	1.574	1.635	1.475	3.110	52,91%	48,07%	50,61%
Ukupno	3.048	2.704	5.752	7.868	7.176	15.044	38,74%	37,68%	38,23%

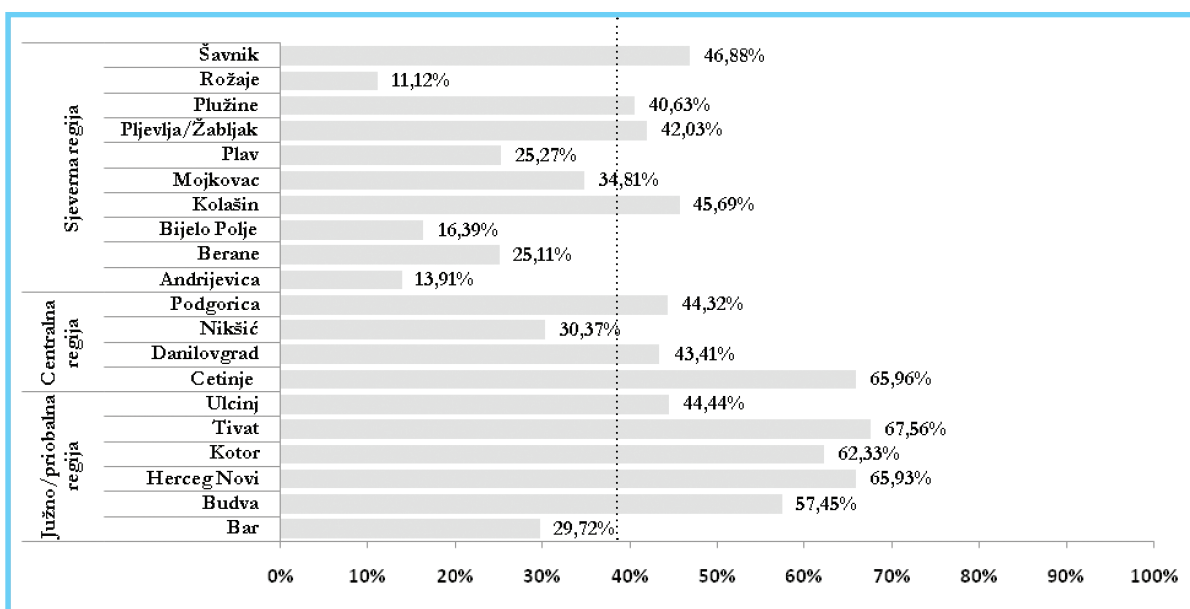
Predstavljeni podaci o obuhvatu djece uzrasta od 3 do 5 godina predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem po regijama pokazuju da je najveći obuhvat u južnoj-priobalnoj regiji i iznosi 50,61% djece (52,91% dječaka, a 48,07% djevojčica), u centralnoj regiji je 42,02% (42,51% dječaka i 41,51% djevojčica). U poređenju sa ove dvije regije, značajno je manji obuhvat u sjevernoj regiji 23,88% (dječaka 23,52%, djevojčica 24,29%).

Predstavljeni podaci o obuhvatu djece uzrasta od 3 do 5 godina predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem po regijama pokazuju da je najveći obuhvat u južnoj-priobalnoj regiji i iznosi 50,61% djece (52,91% dječaka, a 48,07% djevojčica), u centralnoj regiji je 42,02% (42,51% dječaka i 41,51% djevojčica). U poređenju sa ove dvije regije, značajno je manji obuhvat u sjevernoj regiji 23,88% (dječaka 23,52%, djevojčica 24,29%).

Obuhvat djece uzrasta od 3 do 5 godina po opštinama prikazan je grafikonom br. 2, a isprekidanom linijom naznačen je prosječan obuhvat djece ovog uzrasta na nivou Crne Gore (38,23%). U opštinama centralne regije: Cetinje, Podgorica i Danilovgrad obuhvat je veći od državnog prosjeka, a u južnoj/priobalnoj regiji u opštinama Budva, Herceg Novi, Kotor, Ulcinj i Tivat (sa najvećim obuhvatom - 67,56%). Podatak da je u opštinama Nikšić i Bar obuhvat djece ovog uzrasta manji od prosjeka, sa jedne strane, ukazuje na razuđenost naselja u ove dvije opštine, a sa druge, na nedovoljne prostorne kapacitete u njihovim urbanim djelovima. U okviru sjeverne regije, osim u opštinama Kolašin, Šavnik, Plužine, Pljevlja/Žabljak obuhvat djece od 3 do 5 godina je niži od državnog prosjeka. Iako je u opštini Rožaje najmanji obuhvat djece i iznosi 11,12%, primijećen je porast broja djece na godišnjem nivou, tako da je prosječan broj djece po grupi u predškolskoj ustanovi 30,6. Iz ovoga se može izvesti zaključak o preopterećenosti postojećih prostornih kapaciteta. U ostalim opštinama sjeverne regije (Plav, Mojkovac, Bijelo Polje, Berane, Andijevica) treba primijeniti različite modele povećanja dostupnosti usluga i obuhvata djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem.

²² Obuhvat djece uzrasta od 5 godina do polaska u osnovnu školu posebno je prikazan zbog važnosti prelaznog perioda i specifičnog planiranja zadataka i aktivnosti, uključujući i saradnju sa osnovnim školama.

Grafikon 2. Obuhvat djece uzrasta od 3 do 5 godina predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem, po opštinama

Obuhvat djece od 5 godina do polaska u osnovnu školu

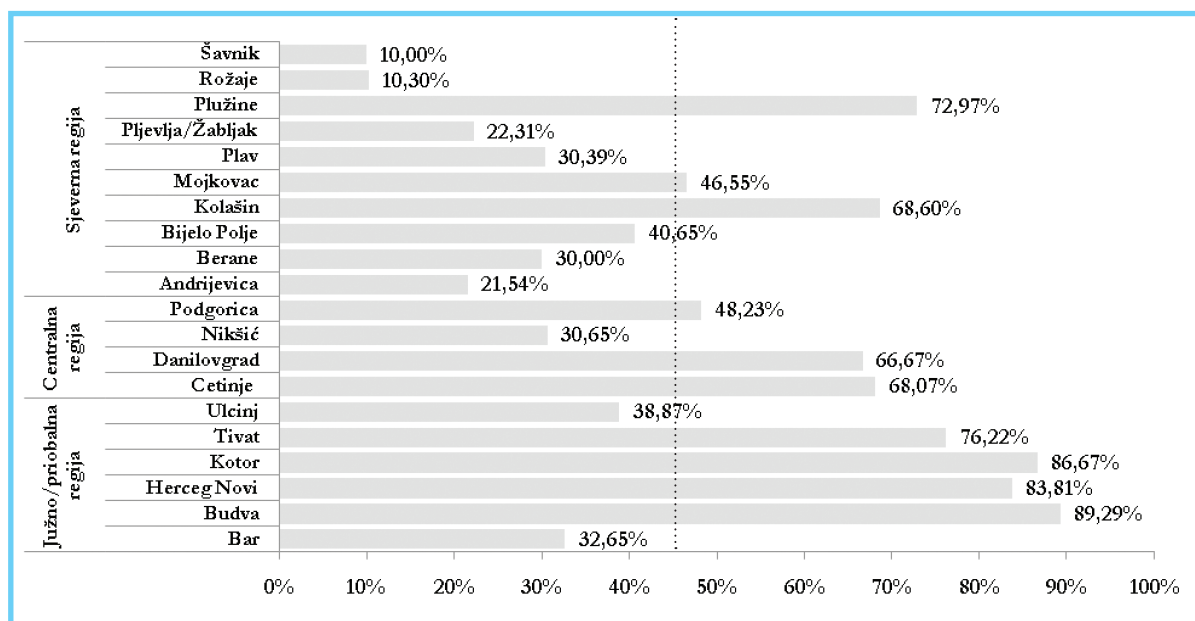
Prelazni period označava sponu između predškolskog vaspitanja i obrazovanja i osnovnoškolskog obrazovanja. Sa pripremom djece za školu počinje se u predškolskim ustanovama. U školskoj 2009/2010. godini obuhvat djece uzrasta od 5 godina do polaska u osnovnu školu je iznosio 3.823 djece. U poređenju sa ukupnim brojem djece ovog uzrasta (8.367) predškolskim ustanovama je obuhvaćeno 45,69% djece ovog uzrasta (47,2% dječaka i 44,07% djevojčica). Kada se analizira obuhvat djece od 5 godina do polaska u osnovnu školu u odnosu na regije, podaci ukazuju da je najveći obuhvat djece ovog uzrasta u južnoj-priobalnoj regiji i iznosi 65,23% djece (66,97% dječaka i 63,41% djevojčica). Manji obuhvat je u centralnoj regiji i iznosi 45,74% (48,27% dječaka i 43,03% djevojčica). Međutim, znatno je manji obuhvat djece ovog uzrasta u sjevernoj regiji i iznosi 30,8% (30,95% dječaka i 30,63% djevojčica.)

Tabela br. 6. Obuhvat djece uzrasta od 5 do polaska u osnovnu školu predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem, po regijama

Regija	Ukupan broj djece uzrasta od 5 g. do polaska u osnovnu školu			Ukupan broj djece uzrasta od 5 g. do polaska u osnovnu školu u Crnoj Gori			Obuhvat djece (%)		
	Br. dječaka	Br. djevojčica	Ukupno u JPU	Br. dječaka	Br. djevojčica	Ukupno u CG	Obuhvat dječaka	Obuhvat djevojčica	Ukupan obuhvat
Sjeverna regija	416	375	791	1.344	1.224	2.568	30,95%	30,63%	30,8%
Centralna regija	963	799	1762	1.995	1.857	3.852	48,27%	43,03%	45,74%
Južna/ priobalna regija	667	603	1270	996	951	1.947	66,97%	63,41%	65,23%
Ukupno	2.046	1.777	3.823	4.335	4.032	8.367	47,2%	44,07%	45,69%

Obuhvat djece uzrasta od 5 godina do polaska u osnovnu školu po opštinama, sa naznačenom isprekidanom linijom prosječnog obuhvata na nivou Crne Gore (45,69%), predstavljen je grafikonom br. 3. U sjevernoj regiji, obuhvat je veći od prosječnog u opštinama Plužine, Mojkovac, Kolašin. U centralnoj regiji, obuhvat djece ovog uzrasta je veći od prosječnog, osim u opštini Nikšić. U južnoj/priobalnoj regiji obuhvat je veći u opštinama Herceg Novi, Kotor, Tivat i Budva (u kojoj se bilježi najveći procenat obuhvata - 89,29%). U opštini Bar obuhvat je niži u odnosu na državni prosjek, kao i u opštinama Rožaje, Pljevlja/Žabljak, Plav, Bijelo Polje, Berane, Andrijevića, Šavnik (sa najmanjim obuhvatom djece - 10%).

Grafikon 3. Obuhvat djece uzrasta od 5 godina do polaska u osnovnu školu predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem, po opštinama

Kako je godina pred polazak u osnovnu školu veoma važna za adekvatnu pripremu djece i obaveze koje ih očekuju u školi, kroz različite forme i modele usluga ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja potrebno je osigurati što veće uključivanje djece ovog uzrasta.

Razlika u obuhvatu djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem po regijama, može se objasniti specifičnim socio-ekonomskim karakteristikama pojedinih regiona. Stopa siromaštva je najveća u sjevernom regionu iznosi 8,9%, dok je u centralnom 3,5%, a u južno/priobalnom 2,7%²³. Stopa nezaposlenosti, takođe može biti jedan od faktora, koji ukazuje da je najveća nezaposlenost u sjevernoj regiji 24,6%, u centralnoj 16,3%, a najniža u južno/priobalnoj 8,6%. Značajan je podatak da je stopa nezaposlenosti žena takođe najveća u sjevernoj regiji i iznosi 28,3%, u centralnoj 18,2%, a u južnoj/priobalnoj 6,9%²⁴. Mogući faktori koji otežavaju uključivanje djece u predškolske ustanove su: razuđenost naselja u sjevernom regionu, udaljena seoska područja u kojima nema vaspitnih jedinica, otežani klimatski uslovi, loša saobraćajna infrastruktura i dr. Takođe, običaji življenja u višegeneracijskim porodicama, u kojima brigu o djetetu do polaska u osnovnu školu preuzimaju ded i baba, nedostatak znanja roditelja o značaju uključivanja djece u sistem ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja su neki od dodatnih faktora.

²³ Izvor: Analiza siromaštva u Crnoj Gori u 2008.g, MONSTAT, 2009. g.

²⁴ Izvor: „Statistički godišnjak 2009. g.“, MONSTAT

Obuhvat djece ostalim oblicima rada kada je u pitanju predškolsko obrazovanje i vaspitanje²⁵

Usljed sve veće potrebe roditelja za uključivanje djece u predškolsko vaspitanje i obrazovanje, preopterećenosti javnih predškolskih ustanova u urbanim djelovima centralne i južne/priobalne regije Crne Gore, posljednjih godina primjećeno je da jedan broj nevladinih organizacija obavlja djelatnost predškolskog vaspitanja i obrazovanja. U cilju legalizacije vaspitno-obrazovnog rada ovih nevladinih organizacija Ministarstvo prosvjete i sporta je preduzelo niz radnji kako bi došlo do usklađivanja njihovog rada sa zakonskim propisima. Do sada je zahtjev za dobijanje licence predalo 13 organizacija sa teritorija opština Podgorice i Bara, koje su u školskoj 2009/2010. godini obuhvatale 196-oro djece²⁶.

Obuhvat djece čiji je maternji jezik albanski²⁷

Dvije predškolske ustanove u pet vaspitnih jedinica sprovode program predškolskog vaspitanja i obrazovanja na albanskom jeziku, u Podgorici – Tuzi (1 vaspitna jedinica) i u Ulcinju (4 vaspitne jedinice). Predškolsko vaspitanje i obrazovanje na albanskom jeziku sprovodi se u 9 vaspitnih grupa i obuhvata 222 djeteta uzrasta do 6 godina, tj. polaska u osnovnu školu²⁸.

Obuhvat djece RAE populacije

Podaci o broju i obuhvatu djece RAE populacije predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem u školskoj 2008/2009. godini predstavljeni su u tabeli broj 7²⁹.

Obuhvat djece RAE populacije iznosi 13,81%, što je duplo manje od obuhvata djece na državnom nivou (26,65%). Podatak o obuhvatu dječaka i djevojčica ukazuje da su u nešto većem broju obuhvaćene djevojčice - 15,02% u odnosu na dječake - 12,69%. Na teritoriji Podgorice, u naselju Vrela Ribnička, postoji vaspitna jedinica koju pohađaju samo djeca RAE populacije (domicilna i raseljena sa Kosova). U skladu sa principima socijalne inkluzije, potrebno je raditi na što većem uključivanju djece RAE populacije u zajedničke aktivnosti sa vršnjacima u okviru predškolske ustanove. U kampu Konik na Vrelima Ribničkim, gdje je smještena RAE populacija raseljena sa Kosova, Crveni Krst Crne Gore organizovao je rad jednog vrtića sa dvije vaspitne grupe. U njemu rade dva vaspitača i dva romska asistenta (obučeni za rad sa djecom). Roditelji djece koji pohađaju navedene vaspitne jedinice oslobođeni su plaćanja troškova ishrane. Uzimajući u obzir da je većina ove djece pod rizikom i višestruko ugrožena, potrebno je uložiti dodatni napor da bi se osiguralo njihovo potpuno uključivanje.

²⁵ Izvor: Ministarstvo prosvjete i sporta.

²⁶ Ne postoji tačan broj nevladinih organizacija koje se bave ovom djelatnošću, kao ni broj djece koju obuhvataju.

²⁷ Izvor: baza podataka Ministarstva prosvjete i sporta.

²⁸ Djeca čiji je maternji jezik albanski uključena su u prethodnu analizu o obuhvatu djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem.

²⁹ Baza podataka o RAE populaciji u Crnoj Gori, MONSTAT, 2009.

Tabela br. 7. Obuhvat djece RAE populacije po uzrasnim grupama: od 1 do 3 g., od 3 do 5 g. i od 5 g. do polaska u osnovnu školu

Uzrast djeteta	Ukupan br. djece u JPU			Ukupan br. djece u Crnoj Gori			Obuhvat djece (%)		
	Br. dječaka	Br. djevojčica	Ukupno u JPU	Br. dječaka	Br. djevojčica	Ukupno u CG	Obuhvat dječaka	Obuhvat djevojčica	Ukupan obuhvat
Od 1 do 3 g.	5	6	11	316	283	599	1,58%	2,12%	1,84%
Od 3 do 5 g.	55	61	116	310	310	620	17,74%	19,68%	18,71%
Od 5 g. do polaska u osnovnu školu	61	64	125	327	279	606	18,65%	22,94%	20,63%
Ukupno	121	131	252	953	872	1.825	12,69%	15,02%	13,81%

Obuhvat djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju

Proces reformisanja i uspostavljanja intersektorske mreže stručne pomoći i podrške djeci sa smetnjama i teškoćama u razvoju i njihovim porodicama je započet na lokalnom, regionalnom i državnom nivou. Mreža usluga je osmišljena na sljedeći način: prve informacije o djetetovim smetnjama i teškoćama u razvoju dobijaju se u zdravstvenim ustanovama, koje upućuju roditelje/staratelje i dijete na Centar za djecu s posebnim potrebama (pri domu zdravlja) i Servisnu službu (pri centrima za socijalni rad). Predviđeno je da servisna služba otvara karton s relevantnim podacima za svako dijete, upoznaje roditelje/staratelje sa pravima i uslugama koje im se nude na svim nivoima. Profesionalci u centrima za djecu s posebnim potrebama rade na ranom otkrivanju, intervenciji i rehabilitaciji. Podaci o razvojnom statusu djeteta dostavljaju se Komisiji za usmjeravanje koja, uz saradnju i učešće roditelja/staratelja, predlaže predškolsku ustanovu za dijete. Predškolski vid vaspitanja i obrazovanja treba da bude dostupan svakom djetetu, da primjenjuje individualni razvojno-obrazovni program, pruža pomoć i podršku djetetu. Roditelji/staratelji su aktivno uključeni u sve segmente planiranja rada sa djetetom i praćenja njegovog razvoja. Strategijom inkluzivnog obrazovanja predviđeni su i resursni centri za određenu vrstu smetnji u razvoju, čija je funkcija pružanje savjetodavne i edukativne podrške djeci, porodicama, sistemu vaspitanja i obrazovanja.

Ne postoje zvanični podaci o broju djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju. U školskoj 2008/2009. ukupno 285-oro djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju (105 djevojčica i 180 dječaka) bilo je uključeno u predškolsko vaspitanje i obrazovanje, što u odnosu na ukupan broj djece u predškolskim ustanovama iznosi 2%. Kao primjer dobre prakse ističe se da u vaspitnim grupama koje pohađaju djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju, pored vaspitača i stručnih saradnika angažovani su i asistenti u saradnji sa Zavodom za zapošljavanje. Njihov rad prati i usmjerava stručni tim predškolske ustanove³⁰.

Potrebno je napomenuti da sistem ne prepoznaje svu djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju do njihovog polaska u osnovnu školu. Stoga je važna implementacija Strategije inkluzivnog obrazovanja, koja povezuje sve djelove sistema i obezbjeđuje usluge rane intervencije u najvažnijem periodu razvoja djeteta (od rođenja do 3 godine).

³⁰ JPU »Dina Vrbica«, Podgorica

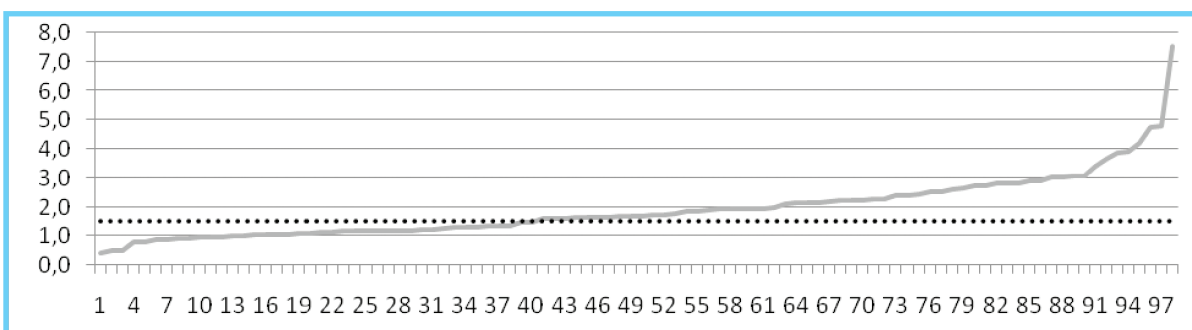
Mreža i opremljenost predškolskih ustanova³¹

Nedostatak prostornih kapaciteta, u urbanim sredinama, se navodi kao najznačajniji faktor nedovoljnog obuhvata djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem. Vaspitne jedinice su organizovane u 75 samostalnih objekata, dok je 21 vaspitna jedinica smještena u prostorijama osnovnih škola. Od 2001. do 2009. godine na teritoriji Crne Gore izgrađeno je ukupno 5 novih objekata (vaspitnih jedinica), u Podgorici (2), Baru (1), na Žabljaku (1), Ulcinj (1).

Ukupna površina radnog prostora u svim javnim predškolskim ustanovama iznosi 19.071m², prosječna površina radne sobe 44m², dok je 1,5m² prosječna površina po djetetu. Prosječna površina po djetetu znatno odstupa od propisanog normativa, koji iznosi 3m² po djetetu.

Grafikon br. 4 pokazuje prosječnu površinu (m²) po djetetu u svakoj vaspitnoj jedinici, a isprekidana linija predstavlja prosječan broj kvadrata po djetetu na nivou Crne Gore. Ovi podaci ukazuju da u najvećem broju vaspitnih jedinica prosječna površina radnog prostora po djetetu varira između 1m² do 3 m². Visok je nivo preopterećenosti, mala kvadratura (ispod 1m²) po djetetu u vaspitnim jedinicama: „Đina Vrbica“, „Poletarac“, „Jelena Četković“ „Suncokret - Mataguži“, „Zvezdani vrt - Golubovci“, (JPU „Đina Vrbica“) i „Bajka“, „Pčelica“ (JPU „Ljubica Popović“) u Podgorici. Iznad propisane je površina po djetetu u vaspitnim jedinicama: „Bubamara“ (JPU „Dušo Basekić“, Bijelo Polje), „Žukotrlica“, „Virpazar“ (JPU „Vukosava Ivanović-Mašanović“, Bar), „Žabljak“ (JPU „Dječji vrtić“ Pljevlja), „Prčanj“ (JPU „Radost“, Kotor), matična vaspitna jedinica JPU „Sestre Radović“ (Kolašin), JPU „Dječji vrtić“ Plužine, „Murino“ (JPU „Dječji vrtić“, Plav), vaspitna jedinica u OŠ „Janko Mićunović“ i OŠ „Radoje Čizmović“ (JPU „Dragan Kovačević“, Nikšić).

Grafikon br. 4: Prikaz m² po djetetu u vaspitnim jedinicama, na horizontalnoj - x osi predstavljene su vaspitne jedinice, a na vertikalnoj - y osi m² po djetetu

Salu za zajedničke aktivnosti ima 13 objekata sa prosječnom kvadraturom od 87 m². Biblioteku posjeduje ukupno 8 od 96 vaspitnih jedinica. Kada su u pitanju dvorišta vaspitnih jedinica, 90 nijesu opremljena rekvizitima prilagođenim dječjem uzrastu, 40 nijesu uopšte uređena, a 9 dvorišta nema ni adekvatnu ogradu.

Svi podaci potvrđuju potrebu za izgradnjom novih objekata ili nekom drugom formom proširivanja prostornih kapaciteta, naročito u urbanim djelovima u centralnom i južnom/priobalnom području.

³¹ Izvor: Ministarstvo prosvjete i sporta

Kadar u predškolskim ustanovama

U predškolskim ustanovama kadrovska struktura podrazumijeva nastavno osoblje (zaduženo za direktan rad sa djecom), stručne službe (profesionalci različitih oblasti kao što su psiholozi, pedagozi, logopedi, stručnjaci za rehabilitaciju i edukaciju, nutricionisti i dr.), administrativno osoblje i pomoćno osoblje (brine o higijeni, bezbjednosti i ishrani djece). U jaslenim grupama timski rade medicinska sestra i nastavnik/ili profesor predškolskog vaspitanja i obrazovanja (u daljem tekstu vaspitač). Područje rada koje pokriva medicinska sestra je briga i njega, dok vaspitno-obrazovni rad obavlja vaspitač. Vaspitno-obrazovni rad sa djecom uzrasta od 3 do 6 godina sprovode timski dva vaspitača po vaspitnoj grupi, a njegu i zdravstvenu zaštitu medicinska sestra koja pokriva nekoliko vaspitnih grupa. Stručni saradnici pružaju pomoć vaspitačima i medicinskim sestrama u obavljanju stručnih poslova.

U školskoj 2009/2010³². godini kadrovska struktura u predškolskim ustanovama na nivou Crne Gore obuhvata 829 vaspitača, 185 medicinskih sestara, što predstavlja 67% ukupnog broja zaposlenih u predškolskom vaspitanju i obrazovanju. Kako je ukupan broj djece u predškolskim ustanovama 12.662 (školska 2009/2010), tako možemo govoriti o odnosu 15,27 djece po vaspitaču. U pogledu administrativnog osoblja svaka predškolska ustanova ima direktora, a u zavisnosti od veličine ustanove i ostalo administrativno osoblje (pomoćnik direktora, sekretar, računovođa). Veoma je mala zastupljenost stručnih saradnika, angažovano je 12 pedagoga, 4 psihologa, 5 logopeda, 2 defektologa, 5 nutricionista. Zastupljenost pomoćnog osoblja za brigu o ishrani, higijeni i bezbjednosti u predškolskim ustanovama zavisi, takođe, od brojnosti djece i veličine ustanove. U cilju poboljšanja procesa ranog učenja za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju neophodno je angažovati veći broj obučanih asistenata za rad sa ovom djecom.

Bazično obrazovanje kadra³³

Studijski program za predškolsko vaspitanje i obrazovanje 2004. godine prestrukturiran je, u skladu sa principima Bolonjske deklaracije, iz statusa dvogodišnje više škole u primijenjene trogodišnje studije. U skladu sa tim urađena je adaptacija Studijskog programa, usaglašena sa savremenim tendencijama predškolskog vaspitanja i obrazovanja, koja uključuje 34 jednosemestralna predmetna programa. Program je u najvećoj mjeri baziran na radu sa djecom od 3 godine do polaska u osnovnu školu. Nakon završenih osnovnih studija, od 2007. godine, studenti mogu upisati specijalističke studije u trajanju od dva semestra, koje nude još 10 predmetnih programa. Za vaspitače koji su završili višu školu u trajanju od dvije godine, omogućeno je doškolovanje u skladu sa principima Bolonjske deklaracije.

Filozofski Fakultet Univerziteta Crne Gore, od 2005. godine, smanjio je stopu upisa na smjeru Predškolsko vaspitanje i obrazovanje, u skladu sa analizom potreba tržišta rada, tako da je školske 2009/2010. godine upisano 39 studenta.

Medicinske sestre zaposlene u vrtićima završile su srednju medicinsku školu, po pravilu pedijatrijskog smjera.

³² Prema podacima MPIS-a iz juna 2010. godine

³³ Izvor: Univerzitet Crne Gore, Filozofski fakultet, Nikšić

Podaci dobijeni od Zavoda za zapošljavanje Crne Gore ukazuju da se na listi nezaposlenih u 2010. godini nalazi 156 vaspitača sa višom školom i 51 vaspitač sa visokom školskom spremom, 15 psihologa, 2 logopeda, 7 stručnjaka za rehabilitaciju i edukaciju, 27 pedagoga, 2 specijalna pedagoga i 11 socijalnih radnika³⁴. Ovaj podatak ukazuje da se, za početak, postojećim kadrom mogu pokriti prošireni kapaciteti i inovativni modeli rada, ali i osigurati njihovo zapošljavanje u skladu sa potrebama. Nadalje, buduće širenje usluga predškolskog sistema vaspitanja i obrazovanja zahtijevaće obrazovanje većeg broja kadra i njihove pripreme za rad u oblasti ranog učenja.

Profesionalni razvoj kadra u predškolskim ustanovama

Stručno usavršavanje i individualno napredovanje vaspitača i ostalog stručnog kadra, kao i unapređivanje kvaliteta i efikasnosti obrazovnog sistema je odgovornost Odsjeka za kontinuirani profesionalni razvoj Zavoda za školstvo. Programi obuke za profesionalno usavršavanje zaposlenih u obrazovanju su akreditovani od strane Komisije Zavoda za školstvo, a potvrđeni od strane Ministarstva prosvjete i sporta. Zavod za školstvo bira programe putem javnog konkursa i unosi ih u Katalog programa za stručno usavršavanje nastavnika. U Katalog programa za školsku 2009/2010. godine uključen je program „Korak po korak – kreiranje vaspitno-obrazovnog procesa u kojem dijete ima centralnu ulogu“. U Katalogu programa za školsku 2010/2011. godine naći će se 7 programa³⁵. Pohađanje akreditovanih programa jedan je od kriterijuma za profesionalno napredovanje u skladu s Pravilnikom o vrstama zvanja, uslovima, načinu i postupku dodjeljivanja zvanja nastavnika³⁶. Vaspitači u predškolskim ustanovama, uz podršku međunarodnih organizacija, do sada su prošli sljedeće programe: „Korak po korak – dječji vrtić kao porodični centar“, „Roditelji i vaspitači u akciji“ – edukacija o Konvenciji o pravima djeteta, „Inkluzivno obrazovanje“, Ekološko obrazovanje djece, „Zdravi stilovi života djece“, „Dječji vrtić, kao obrazovni centar – Romi u njemu“, „Obuka za vaspitače i učitelje za rad u prvom razredu devetogodišnje osnovne škole“ „Holistički pristup u obrazovanju djece ranog uzrasta“³⁷.

Programi rada predškolskih ustanova

Dobri, razvojno prilagođeni vaspitno-obrazovni programi i njihova primjena u radu sa djecom neki su od ključnih aspekata kvalitetnog predškolskog vaspitno-obrazovnog procesa. Početkom 2004. godine Savjet za opšte obrazovanje je usvojio Osnove programa i Programe za područja aktivnosti u predškolskom vaspitanju i obrazovanju, koji predstavljaju programsku orijentaciju za razvijanje kurikuluma na nivou predškolske ustanove, kao i za izradu specijalizovanih, posebnih i kraćih programa. U okviru ovog programa data su temeljna načela, ciljevi, didaktičke preporuke za rad vaspitača, način planiranja i evaluacije. Vaspitačima je data autonomija da operacionalizuju svoj plan rada sa grupom i prilagode aktivnosti imajući u vidu kontekst i karakteristike djece, zahtjeve roditelja, lokalno i društveno okruženje. Za djecu u jaslicama, program nije posebno izdvojen već je uklopljen u postojeći okvir. O svakom pojedinačnom djetetu vaspitač vodi poseban kumulativni karton (portfolio).

³⁴ Izvor: Zavod za zapošljavanje Crne Gore

³⁵ Izvor: Zavod za školstvo Crne Gore

³⁶ „Službeni list RCG“ br. 10/04

³⁷ Izvor: Ministarstvo prosvjete i sporta Crne Gore

Posebna pažnja je posvećena uključivanju djece sa posebnim potrebama i njihovo redovno praćenje. Data su dva opšta uputstva za rad sa djecom sa smetnjama i teškoćama u razvoju i opšta uputstva za rad sa nadarenom djecom. Uključen je i specijalizovani program za engleski jezik. Savjet za opšte obrazovanje je 2010. godine usvojio i dodatne specijalizovane programe: likovne, muzičke, dramske, matematičke, ekološke i radionice engleskog jezika, čija se implementacija planira u svim predškolskim ustanovama.

Zavod za školstvo, u saradnji sa predškolskim ustanovama, započeo je analizu postojećeg programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Na osnovu dobijenih podataka sa terena unaprijediće se postojeći program rada sa djecom u predškolskim ustanovama. Takođe, formiran je tim koji radi na izradi programa za djecu do 3 godine³⁸.

Pedagog i/ili psiholog zaduženi su za kontinuirano praćenje i evaluaciju rada sa djecom, odnosno ukupnog kvaliteta rada same predškolske ustanove. Određenom dinamikom praćenje, nadzor i unapređivanje funkcionisanja predškolske ustanove vrše prosvjetni nadzornici i savjetnici. Sistem praćenja i evaluacije kvaliteta rada predškolskih ustanova, kao i profesionalnog napredovanja treba detaljnije analizirati i unaprijediti u budućnosti.

Svaka predškolska ustanova vodi ljetopis, u kome se kontinuirano predstavljaju aktivnosti ustanove, saradnja sa roditeljima, lokalnom zajednicom, kao i posebna postignuća djece. Ovaj vid praćena rada nije dovoljan, ali jeste koristan u stvaranju osnove za intenzivnije objektivno praćenje i evaluaciju kvaliteta rada predškolske ustanove. Takođe, biće potrebno osmisliti aktivnosti koje će osigurati redovno učešće roditelja u procesu evaluacije.

Participacija roditelja/staratelja

Kao poseban segment „Programa za područja aktivnosti u predškolskom vaspitanju i obrazovanju“ izdvojena je saradnja sa porodicom, jer je aktivno uključivanje porodice od velike važnosti za unapređivanje razvoja djeteta i bogaćenja procesa učenja. Plan i program predviđa da se saradnja ostvaruje kroz neposrednu komunikaciju sa roditeljima (individualni razgovori, posjete vrtiću, kućne posjete, roditeljski sastanci), neposredno učešće roditelja (boravak u grupi, volontiranje, tehnička i logistička podrška), pisanu komunikaciju i zajedničke aktivnosti djece i roditelja (kulturne, sportske, zabavne aktivnosti i dr). Praksa pokazuje da se najčešće sprovode neposredna komunikacija sa roditeljima/starateljima u formi razgovora, tehnička i logistička pomoć i podrška roditelja/staratelja u organizovanju izleta, ljetovanja, posjeta raznim kulturno-istorijskim i edukativnim institucijama, kao i učestvovanje u manifestacijama koje priprema sama predškolska ustanova. Međutim, i pored niza inicijativa koje su usmjerene na edukaciju roditelja, u predškolskim ustanovama zapažaju nizak nivo motivisanosti roditelja za ovakav vid podrške. Iskustva u većini zemalja pokazuju da roditelji imaju potrebu da nauče kako mogu doprinijeti pospješivanju razvoja svoje djece. Zato je potrebno posebnu pažnju posvetiti podizanju svijesti roditelja/staratelja o svim aspektima ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja, vještinama roditeljstva koje doprinose ostvarenju punih potencijala djeteta i njegovoj pripremljenosti za dalje školovanje, kao i modalitetima aktivnog uključivanja roditelja/staratelja.

³⁸ Izvor: Zavod za školstvo

Podaci istraživanja koje je UNICEF sproveo 2009. godine³⁹ o znanjima, stavovima i praksi roditelja/staratelja djece do 6 godina, ukazuju da kada su u pitanju razvojno-stimulativne aktivnosti sa djecom, 73% roditelja/staratelja izjavljuje da se igra sa djecom, 72% da pričaju priče, 68% da pjevaju pjesmice, 64% da čitaju dječije knjige i/ili slikovnice, u 59% slučajeva crtaju sa djetetom, a 54% roditelja/staratelja vrijeme sa djetetom provodi u obrazovnim aktivnostima (brojanje, imenovanje stvari i sl). Kada je u pitanju važnost predškolskog vaspitanja i obrazovanja, 78% roditelja/staratelja je izjavilo da je važno da njihovo dijete bude uključeno, dok takav stav ima i 44% roditelja/staratelja djece RAE populacije. Mišljenje roditelja/staratelja o tome koji je najbolji vid brige o djetetu do polaska u osnovnu školu je sljedeće: 53% roditelja/staratelja izjavljuje da su to javne vaspitno-obrazovne ustanove, 25% roditelja smatra da je bolje da o djetetu brinu ded i baba, 13% se opredjeljuje za „privatni vrtić“, 2% za „dadilje“, a 6% nije odgovorilo. Kao razloge za uključivanja djeteta u predškolsko vaspitanje i obrazovanje roditelji/staratelji navode: druženje sa vršnjacima (83%); učenje da se dijeli sa drugima (41%); igra sa vršnjacima u grupi (29%); vrtić kao sigurno i bezbjedno mjesto za dijete (26%). Ovi rezultati ukazuju na potrebu dodatnog informisanja roditelja o važnosti ranog razvoja i stimulacije i značaja njihove uloge kao prvih učitelja svoje djece u ovom najznačajnijem periodu razvoja djeteta.

Finansiranje predškolskih ustanova⁴⁰

Za predškolsko vaspitanje i obrazovanje od sredstava iz državnog Budžeta namijenjenih za sve nivoe obrazovanja, u 2007. godine izdvajalo se 8,87%, u 2008. godini 9,22%, u 2009. godini 9,76%. Ovaj podatak ukazuje na trend rasta opredjeljivanja sredstava za predškolsko vaspitanje i obrazovanje i takođe predstavlja potencijal na putu ostvarivanja preporučenih 14% Budžeta za rano i predškolsko vaspitanje i obrazovanje do 2015. godine. Prema izvještaju Ministarstva prosvjete i sporta, oko 80% ovih sredstava ide na zarade zaposlenih i ostala lična primanja⁴¹, a ostalo na tekuće održavanje ustanova, didaktički materijal, druge usluge i kapitalne izdatke.

Upis u predškolske ustanove omogućen je svoj djeci, a roditelji učestvuju u pokrivanju troškova ishrane, koja iznose 1,80 eura dnevno, što na mjesečnom nivou prosječno iznosi 36 eura. Djeca čiji su roditelji korisnici materijalnog obezbjeđenja porodica plaćaju polovinu ukupnog mjesečnog iznosa.

Posljednjih godina neke opštine su finansijski pomogle u stvaranju boljih uslova boravka djece u predškolskim ustanovama (građevinski radovi, opremanje dvorišta rekvizitima i dr). Preporučuje se da se uloga lokalne samouprave učini većom, izvršiti prenos poslova koje može efikasno i ekonomično da vrši, kako bi na pravi način pratila, harmonizovala potrebe stanovništva i pružala im usluge⁴². Takođe, međuna-rodne organizacije podržavaju različite vrste obuka i unapređivanje rada u sistemu predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Same predškolske ustanove sredstvima od donacija, sponzorstava ulažu u sanaciju, nabavku didaktičkih sredstava, kao i u profesionalno napredovanje kadra.

³⁹ „Procjena znanja, stavova i ponašanja vezanih za brigu o djeci“ (KAP), UNICEF, 2009, Crna Gora. Istraživanje je rađeno na uzorku 1000 roditelja/staratelja opšte populacije na cjelokupnoj teritoriji Crne Gore i 200 roditelja/staratelja RAE populacije

⁴⁰ Izvor: Ministarstvo prosvjete i sporta

⁴¹ Prosječna neto zarada u predškolskim ustanovama: vaspitač – 390.47, stručni saradnik – 435.24, medicinska sestra – 342.44

⁴² Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o opštem obrazovanju u članu 136a odnosi se na finansiranje iz budžeta opštine i daje mnogo više nadležnosti nego što je to do sada bio slučaj

Pregled: Pozitivne strane postojećeg predškolskog vaspitanja i obrazovanja i aspekti koje treba unaprijediti

Pozitivne strane dosadašnjeg iskustva i aktivnosti

- Uvedena je fleksibilnija vremenska organizacija rada, čime su ustanove postale senzitivnije prema potrebama porodica.
- Plan i program za predškolsko vaspitanje i obrazovanje omogućava autonomiju vaspitača, individualiziranje vaspitno obrazovnog procesa u odnosu na potrebe svakog djeteta; postavlja okvir za rad sa roditeljima.
- Akreditovani su specijalizovani programi.
- Povećano je interesovanje roditelja/staratelja za uključivanje djece u predškolsko vaspitanje i obrazovanje.
- Povećan je obuhvat djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju.
- Bazično obrazovanje vaspitača je unaprijeđeno, osavremenjeni su koncepti trogodišnjih primijenjenih i specijalističkih studija za predškolsko vaspitanje i obrazovanje; u procesu je konstituisanje komisije za izradu elaborata za master studije; kao obavezni predmet uključena metodika inkluzivnog obrazovanja.
- Pružena je mogućnost doškolovavanja za vaspitače, koji su završili višu školu; postavljeni standardi kao okvir za profesionalno napredovanje ka višim zvanjima.
- Sprovedene su obuke za korišćenje aktivnog, holističkog, individualiziranog pristupa u radu sa djecom, kao i za inkluziju djece s posebnim potrebama.
- Stvorene su pretpostavke za kontinuitet između predškolskog i osnovnog vaspitanja i obrazovanja, kroz partnerstvo predškolskih ustanova sa osnovnim školama
- Obavezno obrazovanje produženo je na devet godina, djeca počinju pohađati osnovnu školu sa šest godina, u I razredu osnovne škole timski rade vaspitač i učitelj.
- Povećan je senzibilitet prema inicijativama i partnerstvu sa NVO sektorom.
- Povećana je otvorenost prema lokalnoj samoupravi, prisutno investiranje lokalne samouprave u rekonstrukciju i opremanje objekata i dr.

Aspekti koje je potrebno unaprijediti

- Shodno rezultatima analize situacije u predškolskom sistemu vaspitanja i obrazovanja, jedan od prioriteta je povećanje obuhvata djece i rasterećenje postojećih prostornih kapaciteta predškolskih ustanova putem povećanja prostornih kapaciteta u identifikovanim opštinama, razvijanja različitih modela usluga kako bi se izašlo u susret specifičnim potrebama regija, opština i zajednica.
- Povećati obuhvat djece marginalizovanih grupa (djeca RAE populacije, djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju i u riziku, djeca iz porodica koje žive u siromaštvu, djeca bez roditeljskog staranja, djeca iz udaljenih seoskih područja).
- Unaprijediti usaglašenost zakonske regulative na svim nivoima usluga i međusektorsku saradnju (posebno u oblasti stimulisanja boravka djece iz najosjetljivijih grupa u predškolskoj ustanovi); preciznije definisati zakonske regulative u odnosu na lokalnu samoupravu u smjeru decentralizacije i pružanja što veće podrške ranom i predškolskom vaspitanju i obrazovanju i edukaciji roditelja.
- Akcenat staviti na rano i predškolsko vaspitanje i obrazovanje; istaći ulogu stručne službe; afirmisati programe asistencije i volonterizma.
- Podsticati uslove za razvijanje i licenciranje privatnih inicijativa.
- Unaprijediti i razviti različite modele saradnje, podrške i uključivanja roditelja.
- Poboljšati baze podataka i evidenciju djece po različitim osnovama; razviti funkcionalne mehanizme za prikupljanje podataka i međusektorsku razmjenu.
- Promovisati istraživanja o važnosti ranog razvoja i učenja, doprinosa obrazovanja socijalnoj inkluziji, unapređivanja metodologije rada sa djecom, sistema praćenja razvoja djeteta i evaluacije rada.
- Podstaći izdavačku djelatnost u oblasti ranog učenja i razvoja.
- Nastaviti decentralizaciju - prenos odgovornosti sa centralnog na lokalni nivo, kada je u pitanju proces vaspitanja i obrazovanja.
- Kontinuirano saradivati sa medijima na promociji važnosti ranog razvoja i učenja.

Strateški pravci razvoja ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja

Sistem ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja organizovaće se kao decentralizovani, demokratizovani sistem u pravcu unapređivanja autonomije predškolskih ustanova i profesionalaca i uspostavljanja kvalitetnijeg partnerstva sa porodicom i lokalnom zajednicom.

Usluge ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja za djecu do polaska u osnovnu školu vodiće se:

- **principom univerzalnosti** - puno poštovanje prava djeteta i roditelja/staratelja na jednak pristup visokokvalitetnim uslugama ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja uz njihovo aktivno uključivanje, poštovanje interesovanja i privatnosti; puna koordinacija i saradnja sa zdravstvenim i uslugama (sa osvrtnom na ishranu i higijenu), kao i uslugama socijalne zaštite.
- **principom sveobuhvatnosti** - individualizirano rano podučavanje i učenje uključuje aktivnosti vezane za stimulisanje fizičkog, kognitivnog, jezičkog, socijalnog i emocionalnog razvoja, unapređivanje samostalnosti i samokontrole, koje predstavljaju osnovu u razvoju pozitivne slike o sebi, empatičnosti, sposobnosti za adekvatno rješavanje problemskih situacija, poštovanje različitosti i dr.
- **principom ravnopravnosti** - poštovanje kulture, jezika svake porodice uz uključivanje programa dvojezičnosti tokom trajanja predškolskog vaspitanja i obrazovanja sa nastavkom kroz ostale nivoe obrazovanja; ostvarivanje i pružanje podrške za najosjetljiviju djecu, uključujući marginalizovane etničke grupe, porodice sa djecom koje žive u siromaštvu, djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju, visoko rizičnu grupu djece, kao i djecu koja žive u izolovanim seoskim zajednicama, kroz ranu intervenciju i individualizovani pristup u djetetovom primarnom (porodičnom) okruženju.
- **principom kvaliteta** - podsticanje dječjeg razvoja u stimulativnom, bezbjednom i čistom okruženju; profesionalci posjeduju specijalizovana znanja, vještine i kompetencije dobijene kroz bazično obrazovanje i kontinuirano napredovanje i profesionalni razvoj; kreativno razvijanje novih i unaprijeđenih usluga, edukativnih materijala, priručnika, istraživanja; usluge su organizovane za djecu i roditelje/staratelje.

Vodeće načelo i opšti cilj Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja

Vodeće načelo - Za svu djecu u Crnoj Gori od rođenja do polaska u osnovnu školu biće obezbijedene kvalitetne usluge za rani razvoj i učenje kako bi ostvarila svoj puni potencijal i postali aktivni i produktivni članovi društva, kroz postepeni i planski proces povećanja stope obuhvatnosti djece, osnaživanje roditeljske prakse, obezbjeđivanje razvojno prilagođenih, ciljno struktuiranih planova i programa, koje će realizovati obučeni vaspitači i ostali profesionalci.

Opšti cilj - Sistem ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja ispuniće sve uslove kako bi obezbijedio dostupne, visokokvalitetne, sveobuhvatne, kulturološki prilagođene, inkluzivne usluge za svu djecu u Crnoj Gori, od rođenja do polaska u osnovnu školu, sa posebnim naglaskom na najosjetljiviju djecu.

Specifični ciljevi Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja

Potrebno je da navedeni specifični ciljevi budu ostvareni kako bi se postigao navedeni opšti cilj ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Crnoj Gori.

Specifični cilj 1. Povećati obuhvat predškolskim sistemom vaspitanja i obrazovanja za svu djecu i njihove roditelje/staratelje putem proširivanja prostornih kapaciteta, obezbjeđivanjem raznovrsnih i proširenih modela usluga ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Specifični cilj 2. Razviti sistem kontinuiranog unapređivanja, inoviranja i praćenja kvaliteta usluga sistema ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Specifični cilj 3. Unaprijediti sistem bazičnog obrazovanja profesionalaca koji rade u predškolskim ustanovama i obezbijediti uslove i mogućnosti za njihov kontinuiran profesionalni razvoj.

Specifični cilj 4. Obezbijediti interdisciplinarnu, koordinisanu i održivu saradnju cjelokupnog sistema u cilju unapređivanja socijalne inkluzije djece do polaska u osnovnu školu.

Specifični cilj 5. Potpuno usklađivanje normativnih akata i regulativa u smjeru uspostavljanja sveobuhvatnog sistema ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja i raznovrsne podrške razvoju sve djece do polaska u osnovnu školu.

Specifični cilj 6. Obezbijediti zastupanje i promovisanje Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja kroz aktivno učešće medija i drugih oblika socijalne komunikacije.

Načini ostvarenja specifičnih ciljeva Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja

Specifični cilj 1. Povećati obuhvat predškolskim sistemom vaspitanja i obrazovanja za svu djecu i njihove roditelje/staratelje putem proširivanja prostornih kapaciteta, obezbjeđivanjem raznovrsnih i proširenih modela usluga ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Sistem ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja treba da postane otvoren za svu djecu, roditelje/staratelje u cilju razvoja punog potencijala djeteta i pripreme za uspješno dalje školovanje. Crna Gora je planirala da do 2015. godine ostvari obuhvat od najmanje 40% djevojčica i dječaka ranim i predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem u skladu sa obavezama koje je definisala da postigne u okviru Milenijumskih razvojnih ciljeva.

Ovaj obuhvat će se postići kroz proširenje, adaptaciju i izgradnju neophodnih prostornih kapaciteta, stvaranje optimalnih uslova rada i poštovanja pedagoških normi u radu sa djecom. Trend rasta broja djece po opštini, natprosječan broj djece po vaspitnim grupama i ograničena površina prostora u kojem se izvodi vaspitno-obrazovni rad i ostvaruju vaspitno-obrazovni programi ukazuju na potrebu proširivanja kapaciteta i povećanja broja vaspitnih jedinica po definisanim prioritetima. Povećanje obuhvata će se ostvariti i uvođenjem fleksibilnijih modela usluga (specijalizovani i kraći programi, biblioteke igračaka i knjiga⁴³, interaktivnih službi⁴⁴ pri predškolskim ustanovama i dr).

Razvijanjem novih usluga u okviru predškolskih ustanova, poput biblioteka igračaka i knjiga omogućiće se razvojno podsticajno okruženje za svako dijete. Biblioteke igračaka i knjiga će biti opremljene razvojno prilagođenim igračkama i knjigama, literaturom za roditelje, kao i ostalim didaktičkim materijalima za razvoj i učenje, koje će roditelji moći da iznajmljuju i koriste u određenom vremenskom periodu. U okviru ovih usluga biće angažovani vaspitači koji će pružati obuku roditeljima/starateljima kroz praktičnu prezentaciju razvojno adekvatnih materijala i aktivnosti u cilju unapređivanja vještina roditeljstva.

Za djecu u seoskim područjima, gdje nema predškolske ustanove, kroz razvijanje interaktivnih službi u okviru najbližih obrazovnih ustanova, pružaće se usluge ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja. U okviru interaktivnih službi biće posebno angažovani vaspitači, koji će kroz kućne posjete porodicama i djeci, u udaljenim seoskim područjima, promovisati programe i aktivnosti koje se odnose na učenje i razvoj djeteta (uključujući sve aspekte: zdravlje, ishrana, sigurnost, higijena), davati instrukcije roditeljima za praćenje razvoja djece, pomagati širenju visokokvalitetnog ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja i dr. Ovi programi i aktivnosti realizovaće se u saradnji sa bibliotekama igračaka i knjiga, kao i sa ustanovama zdravstvene i socijalne zaštite. O obuhvatu djece ovom uslugom i kvalitetu rada vodiće se posebna evidencija.

⁴³ Biblioteke igračaka i knjiga obezbjeđuju usluge namijenjene roditeljima/starateljima djece od rođenja do 6 godina.

U njima oni mogu dobiti konkretne informacije i instrukcije o načinu stimulisanja razvoja djeteta, pri čemu će im biti praktično pokazano kako treba izvoditi aktivnosti. U bibliotekama igračaka i knjiga moći će se besplatno iznajmljivati igračke, knjige i ostali razvojno stimulativni materijali, dobiti uputstva za njihovo korišćenje čime će se podsticati sveobuhvatan razvoj djeteta kod kuće.

⁴⁴ Interaktivne službe će se organizovati pri predškolskim ustanovama prema kojima gravitiraju udaljena seoska područja. Posebno obučeni vaspitači će obavljati kućne posjete i obilaziti udaljena seoska područja. Interaktivne službe će predstavljati sponu sa uslugama zdravstvene i socijalne zaštite.

Potrebno je unaprijediti mehanizme koji obezbjeđuju uključivanje djece najosjetljivijih grupa stanovništva u sistem ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja. U predškolskim ustanovama stalno treba obezbjeđivati interdisciplinarni vaspitno-obrazovni rad i ostvarivati blisku saradnju sa profesionalcima iz ostalih sektora dječje zaštite. Kao podrška u radu sa djecom iz najosjetljivijih grupa, biće obučeni i angažovani asistenti i volonteri budući da se u praksi njihov rad pokazao kao veoma koristan.

Povećanje broja djece obuhvaćene ranim i predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem ostvariće se i uključivanjem djece u predškolske aktivnosti, koje se izvode po novim specijalizovanim i kraćim programima. Specijalizovani programi omogućavaju uključivanje djece u vaspitno-obrazovne programe po određenim oblastima i sferama interesovanja, a kraći programi sadrže vaspitno-obrazovne aktivnosti koje ne podrazumijevaju cjelodnevni boravak. Takođe, posebno će se obratiti pažnja na razvijanje kraćeg programa pripreme za polazak u osnovnu školu djece uzrasta od 5 godina do 6 godina. Preporučljivo da pohađanje ovog kraćeg programa bude obavezujuće za svu djecu, čime se obezbjeđuju vaspitno-obrazovne aktivnosti u godini prije polaska u osnovnu školu. Aktivnosti po specijalizovanim i kraćim programima mogu se organizovati u poslijepodnevnim časovima.

Veći obuhvat postiže se uključivanjem inicijativa civilnog sektora u institucionalne okvire, kao i pojedinaca koji obavljaju neformalni proces vaspitanja i obrazovanja djece uzrasta do polaska u osnovnu školu u porodici i dr. Potrebno je učiniti jednostavnijom proceduru osnivanja privatnih ustanova, propisati optimalne standarde njihovog rada koji će zadovoljiti potrebe korisnika, ali i pružaoca usluga. Važno je razvijati javno-privatno partnerstvo, stimulisati poslodavce da organizuju visokokvalitetno rano i predškolsko vaspitanje i obrazovanje za djecu svojih radnika. Osim toga, treba omogućiti akreditovanje vaspitno-obrazovnih aktivnosti koje potiču od civilnog sektora. Takođe, mehanizmima decentralizacije, dio nadležnosti iz oblasti vaspitanja i obrazovanja prenijeti na lokalni nivo.

Specifični cilj 2. Razviti sistem kontinuiranog unapređivanja, inoviranja i praćenja kvaliteta usluga sistema ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Da bi sva djeca u Crnoj Gori ostvarila svoj puni potencijal i postala aktivni i produktivni članovi društva potrebno je osigurati stimulatívno okruženje za učenje od samog rođenja. To se može postići kroz razvojno prilagođene, ciljno strukturirane planove i programe, proces kontinuiranog praćenja i inoviranja sistema ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Period od rođenja do treće godine je od presudnog značaja za obezbjeđivanje dobre osnove za kasniji razvoj djeteta. Za usluge koje se pružaju djeci do 3 godine potrebno je razviti ciljno strukturisani plan i program sa preporučenim razvojnim aktivnostima, dok je za djecu od 3 do 6 godina potrebno unaprijediti i osavremeniti postojeće planove i programe. Vaspitači će prilagoditi aktivnosti za djecu uzrasnim i razvojnim mogućnostima, putem primjene i kombinovanja različitih metoda, uz primjenu odgovarajućih didaktičkih materijala, igračaka i knjiga za učenje. Posebna pažnja će biti posvećena ostvarivanju sigurnog i stimulatívno okruženja za aktivno učenje. Važno je pripremiti priručnike za rad kadra, instrumente za praćenje razvoja djeteta i evaluaciju programskih ciljeva i ishoda. Elementi kulture i jezika manjinskih naroda i rodna ravnopravnost treba da

budu integrativni dio programa čime će se postići da djetetovo porijeklo postane vodič za rad. Poseban naglasak je potrebno staviti na razvijanje programa psihosocijalne podrške za najosjetljiviju grupu djece i njihove roditelje. Roditeljima/starateljima, kroz različite vrste programa, obezbjediti veći stepen podrške i edukacije, kako bi se osnažili da učenjem kroz igru stimulišu kognitivni, jezički, motorički, socijalni i emocionalni razvoj, a samim tim postignu samostalnost djeteta u okviru primarnog/porodičnog okruženja. U skladu sa tim, odabraće se i testirati na terenu programi i materijali za edukativni rad sa roditeljima/starateljima. Važno je unaprijediti komunikaciju roditelj – predškolska ustanova, roditelje/staratelje stalno informisati o važnosti ranog razvoja i učenja djeteta i podstaći njihovo aktivnije uključivanje u rad ovih ustanova. Takođe, potrebno je podsticati izdavačku djelatnost u ovoj oblasti.

Radi poštovanja i zadovoljavanja potreba i interesovanja djece i roditelja potrebno je izraditi nove specijalizovane i kraće progame. Ovi programi treba da obuhvate sticanje i usvajanje raznovrsnih znanja i vještina potrebnih za svakodnevni život, koje će se podržavati i u porodičnom okruženju, kroz zajedničke aktivnosti sa roditeljima.

Prelazak u osnovnu školu za djecu i roditelje predstavlja period prilagođavanja na novo okruženje i uslove. Nova situacija donosi drugačija očekivanja i zahtjeve i praćena je osjećanjima nesigurnosti i straha. Potrebno je razviti kraći plan i program za djecu uzrasta od 5 godina do polaska u osnovnu školu u cilju efikasnije pripreme djece za školu. Treba osnaživati saradnju i protok informacija između predškolskih ustanova i osnovne škole kao i njihove zajedničke aktivnosti. Osim toga važno je osmisliti strukturiran sistem informisanja roditelja/staratelja radi u cilju adekvatne pripreme djeteta za osnovnu školu. Sve aktivnosti i programi treba da su usmjereni ka opštem zdravlju djeteta, njegovoj ishrani, prevenciji povređivanja, nenasilnom rješavanju konflikata, obrazovanju za mir.

Veoma je važno da se obezbijedi praćenje kvaliteta i inoviranje sistema ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja. To će se postići uspostavljanjem održivog, inovativnog i fleksibilnog sistema u skladu sa novim naučnim trendovima i saznanjima. Potrebno je osnažiti kapacitete Zavoda za školstvo radi preuzimanja novih funkcija kako bi se obezbijedilo praćenje i inoviranje usluga postavljenih ovom Strategijom. One bi obuhvatile: razvijanje novih programa, promovisanje inovativnih metoda i tehnika rada sa djecom, prilagođavanje modela samoevaluacije za predškolske ustanove, unapređivanje standarda kvaliteta, sprovođenje istraživanja. Neophodno je obezbijediti stručne službe u svim predškolskim ustanovama, osnažiti njihovu funkciju i učešće u inoviranju i unapređivanju planova i programa, u pružanju podrške kadru, praćenju razvoja i poboljšanja rada sa djecom. U cjelokupan proces praćenja i inoviranja sistema ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja važno je stalno uključivati roditelje/staratelje.

Pri Ministarstvu prosvjete i sporta potrebno je razviti bazu podataka, na osnovu operacionalno definisanih indikatora prilagođenih potrebama sistema ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja, koja će biti dostupna, funkcionalna i primjenljiva. Takođe, veoma je važno uspostaviti centralizovan sistem unosa podataka uvođenjem „elektronske upisnice“, što bi obezbijedilo efikasno elektronsko praćenje sistema i povezivanje svih nivoa obrazovanja.

Preporuka je da se osnuje Institut za rani razvoj kao specijalizovana ustanova za oblast razvojno najvažnijeg perioda u životu. Time će se obezbijediti znanja, vještine i kompetencije profesionalaca, pružanje kontinuirane mogućnosti za napredovanje i dalji profesionalni razvoj, uslovi za kreativni razvoj novih i unaprijeđenih usluga, razvoj materijala, izdavačke djelatnosti, prevodilaštva, istraživanja i evaluacije.

Specifični cilj 3. Unaprijediti sistem bazičnog obrazovanja profesionalaca koji rade u predškolskim ustanovama i obezbijediti uslove i mogućnosti za njihov kontinuiran profesionalni razvoj.

Neophodno je unaprijediti postojeće bazično obrazovanje i sistem profesionalnog razvoja. Na bazičnim studijama potrebno je osavremeniti planove i programe prema najboljim međunarodnim iskustvima, uz obavezno uvođenje predmetnog programa za uzrast do 3 godine. Tokom bazičnih studija potrebno je posebno staviti akcenat na praktičnu nastavu. Na višim nivoima studiranja (specijalističke i master studije) bilo bi neophodno uvesti obavezan program usmjeren na uzrast do 3 godine.

Kroz sistem kontinuiranog profesionalnog usavršavanja i napredovanja, sa ciljem proširivanja znanja i osnaživanja vještina, potrebno je ojačati i proširiti obuke. Time će se unaprijediti i osavremeniti pristup za rad sa djecom do tri godine, sa djecom od 3 do 6 godina, rad sa roditeljima/starateljima, primijeniti novi specijalizovani i kraći programi.

Nastavni i stručni kadar koji će biti angažovan u bibliotekama igračaka i knjiga treba obučiti za rad sa roditeljima/starateljima. Vaspitači angažovani u interaktivnim službama biće obučeni da kroz kućne posjete porodicama i djeci, u udaljenim seoskim područjima, promovišu programe i aktivnosti, neformalne oblike učenja za djecu, pružaju smjernice roditeljima/starateljima za praćenje razvoja djece i unapređivanje vještina roditeljstva.

Pažnju treba posvetiti potrebama usavršavanja znanja i vještina medicinskih sestara, nutricionista i kuvara kako bi se obezbijedila kvalitetna zdravstvena usluga. Izradiće se plan i program za obuku volontera, asistenata za rad sa djecom kojima je potrebna dodatna podrška, saradnika sa srednjoškolskim obrazovanjem, akreditovanih od strane nadležne institucije.

Akcenat treba staviti na razumijevanje i poštovanje različitosti, socijalnu i kulturnu dimenziju procesa vaspitanja i obrazovanja, u kojem postoji recipročan odnos na relaciji odrasli – dijete. Za sve navedeno, biće razvijeni i primijenjeni posebni priručnici i materijali. Plan obuke uključice jasan opis uloga i odgovornosti za dalji profesionalni razvoj cjelokupnog kadra.

Specifični cilj 4. Obezbijediti interdisciplinarnu, koordinisanu i održivu saradnju cjelokupnog sistema u cilju unaprijeđenja socijalne inkluzije djece do polaska u osnovnu školu.

Potpisivanjem međusektorskog sporazuma između Ministarstva prosvjete i sporta, Ministarstva zdravlja i Ministarstva rada i socijalnog staranja osnažice se saradnja sa javnim zdravstvenim ustanovama i centrima za socijalni rad i povezati usluge koje ovi resori pružaju. Istovremeno važno je uspostaviti sistem za aktivnu i efikasnu razmjenu podataka.

Djeci koja su identifikovana da imaju smetnje i teškoće u razvoju, ili su pod rizikom, biće pružene visokokvalitetne usluge rane intervencije na uzrastu do 3 godine. Iz tog razloga biće ustanovljene operativne politike i procedure za usluge rane intervencije. Njih treba obezbijediti na nivou najvišeg mogućeg kvaliteta, koordinirano i/ili integrisano sa zdravstvenim i uslugama socijalne zaštite. Osoblje u jaslicama biće dodatno obučeno za rad sa djecom od strane profesionalaca iz centara za djecu sa posebnim potrebama (CDPP), kao i za pružanje podrške roditeljima. Na isti način i ostalom osoblju u predškolskim ustanovama treba pružiti adekvatnu obuku kako bi se osigurao intenzivan i individualizirani pristup u radu sa djetetom sa smetnjama u razvoju. Time će se stvoriti uslovi da se u predškolskoj ustanovi realizuju vaspitno-obrazovni razvojni ciljevi iz Plana podrške za dijete koje postavlja CDPP. Predškolske ustanove pripremaće edukativni materijal za rano učenje koji će se dijeliti roditeljima preko ovih službi, kao i preko izabranih pedijatara sa kojima će se stalno razmjenjivati informacije, organizovati zajedničke aktivnosti za djecu i njihove roditelje/staratelje (radionice, grupe susretanja i sl.).

Za najosjetljivije grupe potrebno je proširiti program „Škola za trudnice“, čime trudnica i njen partner postaju vještiji u pružanju brige i psiho-socijalne stimulacije novorođenčeta, pripremljeniji za roditeljstvo i uspješniji u svojoj novoj ulozi. Istovremeno, savjetovališta za reproduktivno zdravlje treba usmjeriti ka većem obuhvatu najosjetljivijih grupa. U skladu sa svim navedenim pripremiti i distribuirati edukativno-informativni materijal.

U okviru patronažnih službi domova zdravlja, koje su uključene i u rane post-porođajne posjete i podrške majci, novorođenčetu i porodici potrebno je pojačati podršku djeci i porodicama iz najosjetljivijih grupa. Sistem ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja u bliskoj saradnji sa pružaocima zdravstvenih usluga treba da bude podrška u edukaciji (edukativne radionice i individualna savjetovanja), tokom kritičnog perioda razvoja djeteta od rođenja do 3 godine. Cilj je osnažiti roditelje/staratelje da obavljaju aktivnosti učenja kroz igru kod kuće i time pospješite perceptivni, kognitivni, jezički, motorički, socijalni i emocionalni razvoj. Sve ove teme treba promovisati (pripremiti i distribuirati u saradnji sa servisnim službama) i u formi edukativno-informativnog materijala.

Predškolske ustanove razvijaće stalnu saradnju sa servisnim službama, resorsnim centrima, komisijama za usmjeravanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama u vaspitno-obrazovni sistem kako bi se djeci sa smetnjama i teškoćama u razvoju obezbijedili uslovi za punu socijalnu inkluziju. U servisnim službama određuje se menadžer slučaja. Menadžer slučaja pruža psiho-socijalnu podršku i socijalnu zaštitu porodici i obavlja kućne posjete. Posjećuje vaspitnu ustanovu najmanje četiri puta tokom godine u cilju uključivanja u sprovođenje plana podrške i prevazilaženja eventualnih problema. Izvještaji i zapažanja menadžera slučaja uključuju se u portfolio djeteta, čija je tajnost podataka zagarantovana.

Potrebno je izvršiti uspostavljanje i obezbjeđivanje olakšica za uključivanje sve djece iz najosjetljivijih grupa u proces ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja, ali i unaprijediti vidove saradnje i uključivanje lokalne zajednice.

Modeli saradnje, uspostavljene međusektorske procedure koje razvijaju usmjerene mehanizme korišćenja usluga koje svi resori pružaju, biće unaprijeđeni i dalje razvijani kroz buduću Strategiju ranog razvoja.

Specifični cilj 5. Potpuno usklađivanje normativnih akata i regulativa u smjeru uspostavljanja sveobuhvatnog sistema ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja i raznovrsne podrške razvoju sve djece do polaska u osnovnu školu.

Postojeću zakonsku regulativu treba uskladiti s najnovijim tendencijama i strateškim preporukama da bi se unaprijedili mehanizmi za ostvarivanje prava i regulisale obaveze sistema ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja i drugih relevantnih nosilaca aktivnosti.

Uspostaviće se set novih propisa u odnosu na: proširivanje usluga ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja, biblioteke igračaka i knjiga, interaktivne službe, specijalizovani i kraći programi, obrazovanje za roditelje/staratelje, prelaz ka osnovnoj školi, uključivanje djece najosjetljivijih grupa stanovništva, interdisciplinarna rana intervencija, javno-privatno partnerstvo, privatna inicijativa i dr.

Takođe, važno je revidirati postojeće standarde rada za profesionalni kadar u predškolskim ustanovama, sa osvrtom na osoblje sa srednjom stručnom spremom i za asistente i volontere. Uspostavljanje ovih propisa i standarda biće zasnovano na međunarodnim i domaćim iskustvima sa terena, širokoj participaciji svih zainteresovanih aktera i u skladu sa novim i/ili revidiranim uslugama. Propisi i standardi biće usaglašeni sa evropskim.

Specifični cilj 6. Obezbijediti zastupanje i promovisanje Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja kroz aktivno učešće medija i drugih oblika socijalne komunikacije.

Rano i predškolsko vaspitanje i obrazovanje će se promovisati i zastupati širom Crne Gore, a stručna i šira javnost biće upoznata sa ciljevima, zadacima, aktivnostima i mjerama koje Strategija predviđa.

Sprovešće se kampanje o krucijalnom značaju ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja za cjelokupan razvoj djece. Cilj kampanje će biti da pruži informacije roditeljima o postojanju usluga i načinu uključivanja djece u sistem ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Poseban značaj će se dati osmišljavanju komunikacionih poruka za promociju važnosti ranog razvoja i učenja u cilju promjene postojeće prakse, kao i unaprijeđivanja razvoja djece kako u predškolskim ustanovama, tako i u porodičnom okruženju. Uspostaviće se intenzivno učešće medija, osmisliti tematske emisije, a stručnjaci će osigurati da sadržaj poruka bude tačan i prilagođen onima kojima je namijenjen. U sam proces osmišljavanja sadržaja i realizacije aktivnosti potrebno je aktivno uključiti djecu i njihove roditelje/staratelje.

Kontinuirano će se zastupati značaj i važnost aktivnosti i inicijativa civilnog društva i privatnog sektora.

Akcioni plan promjena i dinamika realizacije Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja

Akcioni plan predstavlja četvorogodišnji okvir implementacije Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja. U akcionom planu za svaki specifični cilj dat je spisak ključnih zadataka za implementaciju. Za svaki zadatak, predstavljene su glavne aktivnosti, njihovi nosioci, rokovi realizacije⁴⁵, indikatori i izvori provjere postignutog, budžet potreban za sprovođenje aktivnosti. Na kraju svakog specifičnog cilja, data je pretpostavka o faktorima rizika za ostvarenje predviđenih aktivnosti. U cilju praćenja implementacije Akcionog plana radiće se godišnji izvještaji o dinamici realizacije a, po potrebi, i revidiranje samog Akcionog plana.

Prilikom implementacije Akcionog plana potrebno je voditi računa o vremenskom okviru:

- plan izrade projekata i projektnih aktivnosti - 3 mjeseca;
- razvoj i adaptacija nastavnih planova i programa, edukativnih materijala, priručnika za rad, metodologije rada, praćenje i evaluaciju pravilnika, procedura, realizovanje kampanje - 9 mjeseci do godinu dana;
- pilotiranje inovativnih aktivnosti - od 1 do 2 godine;
- planiranje i održavanje obuka - od 3 do 6 mjeseci;
- praćenje i evaluacija kvaliteta usluga - od 1 do 2 godinu;
- revidiranje i unaprijeđivanje aktivnosti u skladu sa evaluacionim izvještajima - do 3 mjeseca.

Crna Gora je zemlja potencijalni kandidat za članstvo u Evropskoj uniji. Na tom putu su joj dostupni programi podrške u cilju ispunjenja zahtjeva za članstvo. Programom IPA data je mogućnost za podnošenje projekata u cilju izgradnje institucija, razvoja građanskog društva itd. Ministarstvo prosvjete i sporta će pozvati međunarodne organizacije i fondove radi učešća u realizaciji dijela aktivnosti predviđenih ovim Akcionim planom.

Opšti cilj Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja:

Sistem ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja ispuniće sve uslove kako bi obezbijedio dostupne, visokokvalitetne, sveobuhvatne, kulturološki prilagođene, inkluzivne usluge svoj djeci u Crnoj Gori od rođenja do polaska u osnovnu školu, sa posebnim naglaskom na najosjetljiviju djecu.

⁴⁵ Rokovi realizacije aktivnosti su predstavljeni po kvartalima (1 kvartal označava period januar-mart; 2 kvartal period april-jun; 3 kvartal period jul-septembar; 4 kvartal period oktobar-decembar). U daljem tekstu kvartali će biti naznačeni brojevima.

Specifični cilj 1. Povećati obuhvat predškolskim sistemom vaspitanja i obrazovanja za svu djecu i njihove roditelje/staratelje putem proširivanja prostornih kapaciteta, obezbjeđivanjem raznovrsnih i proširenih modela usluga ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

R. br.	Zadaci	Aktivnosti	Nosioci aktivnosti i vrijeme realizacije	Indikatori i izvor provjere	Finansijska procjena
1.	Proširiti, adaptirati i izgraditi prostorne kapacitete i neophodnu infrastrukturu, po definisanim prioritetima i poboljšati opremljenost u svim predškolskim ustanovama	Izraditi Studiju izvodljivosti o kontinuiranom proširenju prostornih kapaciteta, opremanju vaspitnih jedinica, zapošljavanju kadra i dr.	MPiS, ZzŠ, lokalna samouprava, Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine Rok: 3/2011.	Izveštaj i preporuke	15.000 €
		Izraditi plan proširivanja i opremanja vaspitnih jedinica na osnovu Studije izvodljivosti	MPiS, lokalna samouprava Rok: 4/2011.	Plan urađen	2.000 €
		Proširiti, adaptirati i izgraditi prostorne kapacitete i neophodnu infrastrukturu u skladu sa planom, uz aktivnosti prikupljanja dokumentacije, sprovođenje tendera za odabir izvođača i sama izgradnja (dinamika izgradnje pratiće rezultate studije izvodljivosti i prioritete)	MPiS, lokalna samouprava, donatori Rok: 2012 – 2015.	Broj vaspitnih jedinica, obuhvat djece	1.100.000 € godišnje
		Opremiti predškolske ustanove u skladu sa godišnjim procjenama i planom	MPiS, lokalna samouprava Rok: 2011-2015.	Broj opremljenih vaspitnih jedinica, spisak opreme	105.000 € godišnje
2.	Uspostaviti i implementirati usluge biblioteka igračaka i knjiga	Uspostaviti protokol o saradnji sa lokalnom zajednicom za formiranje biblioteka igračaka i knjiga	MPiS, lokalna samouprava Rok: 2/2011.	Uspostavljen protokol o saradnji koji se primjenjuje	Redovna aktivnost
		Napraviti plan rada biblioteka igračaka i knjiga, opis posla i procedure rada	MPiS, lokalna samouprava Rok: 3/2011.	Uspostavljen plan rada, opis posla koji se primjenjuje	5.000 €
		Obučiti vaspitače u 3 opštine kako bi se obezbijedile usluge obrazovanja za roditelje, uključujući metode rada sa roditeljima, praktične prezentacije materijala	MPiS, ZzŠ, lokalna samouprava, donatori Rok: 2/2012.	Sprovedene obuke u 3 opštine; broj obuka i obučениh, izvještaji	8.000 €
		Nabaviti i razviti edukativni materijal	MPiS, lokalna samouprava, ZUNS, donatori Rok: 2/2012	Kupljeni materijali i distribuirani, broj razvijenih edukativnih materijala.	35.000 €
		Otvoriti i opremiti biblioteke igračaka i knjiga u tri predškolske ustanove	MPiS, lokalna samouprava, donatori, Rok: /2012.	Biblioteke otvorene i rade po planu, izvještaji o radu i tipovima usluga, obuhvat djece i roditelja.	30.000 €
		Izvršiti evaluaciju rada pilot biblioteka igračaka i knjiga	ZzŠ, spoljni evaluator Rok: 3/2013.	Izveštaj i preporuke; istraživanja o vještinama i znanjima roditelja.	5.000 €
		Proširiti ovu uslugu u svim opštinama/predškolskim ustanovama	MPiS, lokalna samouprava, donatori, Institut Rok: 1/2014.	Biblioteke igračaka i knjiga uspostavljene u svim opštinama, broj djece, roditelja, obučеноg kadra.	100.000 €

3.	Uspostaviti i implementirati usluge interaktivnih službi pri predškolskim ustanovama za djecu i roditelje u udaljenim seoskim područjima.	Izvršiti procjenu broja djece i potreba u udaljenim seoskim područjima Crne Gore	MPiS i lokalna samouprava Rok: 4/2011.	Obavljena istraživanja, urađen izvještaj i preporuke	4.000 €
		Uraditi opis posla, procedure rada i dinamike kućnih posjeta	MPiS, lokalna samouprava Rok: 2/2012.	Definisani opis posla, procedure i dinamika rada	5.000 €
		Uspostaviti protokol o međuresornoj saradnji, saradnji sa predškolskim ustanovama, osnovnim školama, bibliotekom igračaka i knjiga	MPiS i lokalna samouprava Rok: 3/2012.	Protokol uspostavljen i definisane procedure	Redovna aktivnost
		Obučiti vaspitače za kućne posjete i rad sa roditeljima i djecom u porodici	ZzŠ, donatori Rok: 3/2012	Broj obuka, obučenih, izvještaji sa obuka	10.000 €
		Osnovati interaktivne službe u tri pilot predškolske ustanove i implementacija aktivnosti	MPiS, lokalna samouprava, donatori Rok: 3/2013.	Izveštaji o radu, broj posjeta, obuhvat roditelja i djece, procjena stavova korisnika	15.000 €
		Sistem evaluirati i primijeniti u svim područjima u kojima postoji potreba	ZzŠ, spoljni evaluator Rok: 3/2014.	Usluge primijenjene širom Crne Gore, obuhvat roditelja i djece, procjena stavova korisnika	15.000 €
4.	Napraviti i primijeniti fleksibilan i stimulativan mehanizam i model uključivanja djece marginalizovanih i najosjetljivijih grupa stanovništva u sistem ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja	Za djecu RAE populacije primijeniti princip afirmativne akcije u cilju besplatnog uključivanja u predškolsku ustanovu od najranijeg uzrasta	Savjet za prava djeteta, MPiS, MRSS, lokalna samouprava, NVO Rok: 3/2012.	Model usvojen i primjenjuje se, broj djece i njihova postignuća, procjena stavova korisnika	30.000 €
		Razviti programe posjeta porodicama RAE populacije u cilju njihovog informisanja o značaju ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja	Savjet za prava djeteta, MPiS, lokalna samouprava, NVO Rok: 1/2012. i dalje	Izveštaji o posjetama, broj porodica, broj djece	6.000 €
		Obezbijediti realizaciju programa „Romski asistenti“ u svim opštinama gdje živi RAE populacija	MPiS, lokalna samouprava, NVO, donatori Rok: 3/2012.	Broj asistenata, broj vaspitnih jedinica koje imaju romskog asistenta, broj djece	12.000 €*46
		Za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju obezbijediti, od momenta otkrivanja smetnje, besplatno uključivanje u predškolsku ustanovu na osnovu rješenja komisije za usmjeravanje	Savjet za prava djeteta, MPiS, lokalna samouprava, MRSS, MZ, Udruženja roditelja, donatori Rok: 2/2012.	Model usvojen i primjenjuje se, broj djece i njihova postignuća, procjena stavova korisnika	30.000 €
		Za djecu korisnika materijalnog obezbjeđenja porodice i drugih oblika socijalne zaštite primijeniti princip afirmativne akcije za besplatno uključivanje u predškolsku ustanovu od najranijeg uzrasta	Savjet za brigu o djeci, MPiS, lokalna samouprava, MRSS, NVO, donatori Rok: 3/2012.	Model usvojen i primjenjuje se, broj djece i njihova postignuća, procjena stavova korisnika	30.000 €

Simbol * će se koristiti kao oznaka za potrebu proširivanja budžeta za realizovanje određene aktivnosti i njeno potpuno ostvarivanje. Dodatna neophodna sredstva biće potražena od donatora.

		Za djecu bez roditeljskog staranja smještenu u ustanovi obezbijediti potpuno uključivanje u najbližu predškolsku ustanovu.	MPiS, lokalna samouprava, MRSS, NVO, donatori Rok: 3/2011.	Broj uključene djece, izvještaji	5.000 €
		Nakon procesa deinstucionalizacije za djecu bez roditeljskog staranja primijeniti princip afirmativne akcije u cilju besplatnog uključivanja u predškolsku ustanovu od najranijeg uzrasta	Savjet za prava djeteta, MPiS, MZ, MRSS, lokalna samouprava, donatori Rok: 4/2013.	Model beneficiranog uključivanja se uspješno primjenjuje, obuhvat i postignuće djece	10.000 €
		Razviti različite modele podrške u predškolskim ustanovama od strane asistenata, volontera, obučiti ih i evaluirati njihov rad	MPiS, lokalna samouprava, MRSS, MZ, NVO, donatori Rok: 1/2012.	Broj volontera, vaspitnih jedinica, djece, izvještaji o volonterskoj praksi	15.000 €* o
5.	Implementacija specijalizovanih i kraćih programa u okviru predškolskih ustanova, kao i preporučenih programa pripreme za osnovnu školu	Razviti plan implementacije, praćenja i evaluacije specijalizovanih programa	ZzŠ, predškolske ustanove, civilni sektor Rok: 4/2012.	Broj akreditovanih programa, obuhvat djece, procjena stavova korisnika usluga, kao i postignuća djece	10.000 €
		Razviti plan implementacije, praćenja i evaluacije kraćih programa	ZzŠ, predškolske ustanove, civilni sektor Rok: 4/2012.	Broj akreditovanih programa, obuhvat djece, procjena stavova korisnika usluga, evaluacioni izvještaj	10.000 €
		Sprovesti kraće programe za djecu od 5 godina do polaska u osnovnu školu	ZzŠ, predškolske ustanove Rok: 1/2012.	Akreditovan programa, obuhvat djece i roditelja, procjena stavova korisnika usluga, evaluacioni izvještaj	10.000 €
6.	Uključiti inicijative civilnog društva i privatnog sektora u institucionalne okvire, kao i pojedinaca koji obavljaju neformalni proces vaspitanja i obrazovanja djece uzrasta do polaska u osnovnu školu u porodici	Napraviti i primijeniti efektivan model uključivanja civilnog društva i privatnog sektora u usluge ranog i predškolskog sistema vaspitanja i obrazovanja	MPiS, ZzŠ, civilni sektor Rok: 2/2011.	Model uspostavljen i prihvaćen od strane zainteresovanih aktera; broj prepoznatih usluga i obuhvat djece	5.000 €
		Razviti mehanizam identifikacije pojedinaca koji obavljaju neformalni proces vaspitanja i obrazovanja djece do polaska u školu u porodici, baza podataka	MPiS, ZzŠ, lokalna samouprava, civilni sektor Rok: 1/2013.	Mehanizam identifikacije uspostavljen i primjenjuje se; broj prepoznatih pojedinaca	10.000 €
		Razviti model obuke, praćenja rada pojedinaca koji u porodici obavljaju proces neformalnog vaspitanja i obrazovanja djece.	ZzŠ Rok: 1/2014.	Broj obuka, obučanih, izvještaji praćenja rada i obuhvat djece	10.000 €
7.	U predškolskim ustanovama obezbijediti kadar za sprovođenje predviđenih aktivnosti	Izraditi plan zapošljavanja na osnovu studije izvodljivosti	MPiS, ZzŠ, PU Rok: 4/2011.	Plan urađen	Redovna aktivnost
		Zapošljavati na osnovu plana (dinamika prati proširivanje kapaciteta i uvođenje različitih modela ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja)	MPiS, predškolske ustanove Rok: 2012–2015.	Broj zaposlenih	1.220,000 € Na godišnjem nivou

Faktori rizika za Specifični cilj 1: Predviđenu dinamiku ispunjenja aktivnosti može usporiti postojeća globalna ekonomske kriza. Predviđeno proširivanje kapaciteta može odložiti komplikovana procedura ispunjavanja uslova za izgradnju. Takođe, treba pretpostaviti potencijalni otpor kadra za promjene, obuku, korišćenje novih metoda, pristupa, materijala.

Specifični cilj 2. Razviti sistem kontinuiranog unapređivanja, inoviranja i praćenja kvaliteta usluga sistema ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

R. br.	Zadaci	Aktivnosti	Nosioci aktivnosti i vrijeme realizacije	Indikatori i izvor provjere	Finansijska procjena
1.	Razviti i implementirati ciljno strukturisane planove i programe za djecu uzrasta do 3 godine	Razviti sveobuhvatan plan i program za rad sa djecom uzrasta do 3 godine, sa osvrtom na preporučene materijale za učenje, metode i didaktička sredstva u skladu sa nivoima i domenima razvoja	ZzŠ, angažovani eksperti Rok: 4/2011.	Plan usvojen od strane Nacionalnog savjeta; razvijeni i pilotirani materijali za učenje, metode i didaktička sredstva	10.000 €
		Obučiti kadar za rad po novim planovima i programima, obuka trenera za primjenu programa	ZzŠ, obučeni treneri, donator Rok: 1/2012.	Broj obuka, obučениh, broj trenera, izvještaji o realizaciji	15.000 €*
		Pripremiti priručnike za vaspitače u cilju realizacije vaspitno obrazovnog rada sa djecom do 3 godine	ZzŠ, ZUNS, angažovani eksperti, donator Rok: 3/2012.	Priručnici napravljeni, odobreni od strane Savjeta za opšte obrazovanje, podijeljeni	10.000 €*
		Razviti i implementirati preporuke za timski rad vaspitača i medicinskih sestara, uz aktivno uključivanje roditelja.	ZzŠ, predškolske ustanove Rok: 2/2011.	Preporuke napravljene i poštuju se; procjena stavova korisnika	2.000 €
		Unaprijediti i razviti sistem praćenja, posmatranja napredovanja djece do 3 godine (po nivoima i domenima razvoja: do 6 mjeseci, 9 mjeseci, 12 mjeseci, 18 mjeseci, 24 mjeseca i 36 mjeseci starosti)	ZzŠ, angažovani eksperti, donator Rok: 1/2012.	Uputstva, smjernice razvijeni	5.000 €
		Obučiti kadar za kontinuirano praćenje napredovanja djeteta uzrasta do 3 godine	ZzŠ, obučeni treneri, donator Rok: 4/2012.	Broj obuka, obučениh, izvještaji o realizaciji i primjeni instrumenata	15.000 €*
		Praćenje primjene novog plana i programa, analiza daljih potreba i preporuke za unapređivanje	ZzŠ, predškolske ustanove Rok: 4/2013.	Izvještaj nadzora	5.000 €
2.	Unaprijediti, osavremeniti i implementirati ciljno strukturisane planove i programe za djecu uzrasta od 3 do 6 godina	Analizirati, unaprijediti, osavremeniti planove i programe rada sa djecom uzrasta od 3 do 6 godina i roditeljima	ZzŠ, angažovani eksperti Rok: 2/2011.	Plan je razvijen i usvojen od strane Nacionalnog savjeta, objavljen u „Sl. listu CG”	2.000 €*
		Obučiti kadar za rad po unaprijeđenim verzijama planova i programa	ZzŠ, treneri, donator Rok: 1/2012.	Broj obuka, obučениh, izvještaji o realizaciji	15.000 €
		Pripremiti priručnike za vaspitno-obrazovni rad sa djecom uzrasta od 3 do 5 godina i roditeljima	ZzŠ, ZUNS, angažovani eksperti, donatori Rok: 3/2012.	Priručnici napravljeni, odobreni od strane Nacionalnog savjeta, podijeljeni	10.000 €*
		Unaprijediti i razviti sistem posmatranja i praćenja napredovanja djeteta uzrasta 3 do 6 godina (po nivoima i domenima razvoja)	ZzŠ, angažovani eksperti, donator Rok: 1/2012.	Uputstva, smjernice razvijeni	5.000 €
		Obučiti kadar za kontinuirano praćenje djeteta od 3 do 6 godina	ZzŠ, treneri, donatori Rok: 1/2013.	Broj obuka, obučениh, izvještaji o realizaciji i primjeni instrumenata	15.000 €
		Izvršiti praćenje primjene revidiranog plana i programa, analizu daljih potreba uz preporuke za unapređivanje rada	ZzŠ, predškolske ustanove Rok: 1/2014.	Izvještaj spoljnog evaluatora	5.000 €

3.	Razvijanje novih specijalizovanih i kraćih programa u okviru predškolskih ustanova	Sprovesti participativno istraživanje potreba, interesovanja djece i porodica za dodatne specijalizovane i kraće programe, kao i načine njihovog izvođenja	ZzŠ, predškolske ustanove, civilni sektor Rok: 2/2011.	Izveštaj istraživanja, plan program na osnovu nalaza istraživanja	10.000 €
		Razviti specijalizovane programe u skladu sa planom	ZzŠ, predškolske ustanove, civilni sektor Rok: 4/2012	Broj akreditovanih programa, obuhvat djece, procjena stavova korisnika usluga	5.000€
		Razviti kraće programe u skladu sa planom	ZzŠ, predškolske ustanove, civilni sektor Rok: 4/2012.	Broj akreditovanih programa, obuhvat djece, procjena stavova korisnika usluga	5.000 €
		Razviti i implementirati program psiho-socijalne podrške za najosjetljivijih grupe djece i porodice u skladu sa njihovim specifičnim potrebama	ZzŠ, stručne službe, civilni sektor Rok: 4/2013.	Broj akreditovanih programa, obuhvat djece, procjena stavova korisnika usluga	10.000 €*
		Evaluirati i revidirati specijalizovane i kraće programe	ZzŠ Rok: 4/2014.	Evaluacioni izvještaj	5.000 €
4.	Unaprijediti, osavremeniti i implementirati aktivnosti pripreme djece za polazak u osnovnu školu	Unaprijediti i osavremeniti kraće programe pripreme djece za osnovnu školu	ZzŠ, predškolske ustanove, konsultanti Rok: 2/2011.	Programi razvijeni, usvojeni, akreditovani	2.000 €
		Osmisliti, razviti plan i program saradnje predškolskih ustanova i osnovnih škola	ZzŠ, predškolske ustanove i osnovne škole Rok: 3/2011.	Uspostavljen protokol o saradnji i formiran aktiv koji se sastaje po dogovorenoj dinamici	2.000 €
		Sprovesti zajedničke aktivnosti predškolskih ustanova i osnovnih škola	ZzŠ, predškolske ustanove i osnovne škole, konsultanti Rok: 1/2012.	Broj aktivnosti i broj djece	Redovna aktivnost
		Prilagoditi postojeći plan i program rada sa roditeljima u skladu sa procjenom njihovih potreba	ZzŠ, predškolske ustanove i osnovne škole, konsultanti Rok: 1/2013.	Izveštaj analize potreba, program razvijen, broj roditelja	2.000 €
5.	U svim predškolskim ustanovama obezbjediti obuku roditelja, na maternjem jeziku, koja uključuje sve aspekte ranog razvoja i učenja	Razviti kvalitetan i održiv sistem obuke i podrške roditeljima u okviru predškolskih ustanova.	MPiS, ZzŠ, predškolske ustanove Rok: 4/2011.	Sistem obuke razvijen i primjenjuje se.	5.000 €
		Pripremiti set materijala za obuku roditelja i usklađivanje sa ostalim sektorima.	MPiS, ZzŠ, donatori Rok: 2/2012.	Izrađen set materijala	10.000 €
		Sprovesti obuku vaspitača za realizaciju obuke roditelja	MPiS, ZzŠ, donatori Rok: 4/2012.	Broj obučanih vaspitača; izvještaji o realizaciji	15.000 €
		Uspostaviti i implementirati podršku roditeljima kroz edukativne radionice, promociju važnosti ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja u tri pilot predškolske ustanove	MPiS, ZzŠ, predškolske ustanove Rok: 1/2013.	Broj obuka, broj roditelja, izvještaji o realizaciji	8.000 €*
		Proširiti sistem obuke roditelja u svim predškolskim ustanovama	MPiS, ZzŠ, PU Rok: 1/2014.	Broj obuka, broj roditelja, izvještaji o realizaciji, procjena stavova korisnika	20.000 €

6.	Osnaživanje kapaciteta Zavoda za školstvo radi preuzimanja novih funkcija praćenja i inoviranja sistema ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja	Unaprijediti i definisati indikatore i plan sistema nadzora, uključujući opis poslova, ključne aktivnosti i dinamiku rada	MpiS, ZzŠ Rok: 1/2012.	Urađen nacrt plana, plan rada revidiran i usvojen.	5.000 €
		Unaprijediti i razviti instrumente za praćenje i evaluaciju rada predškolskih ustanova i ostalih usluga sistema ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja	ZzŠ, konsultant, donatori Rok: 4/2012.	Instrumenti su finalizovani i usvojeni i primjenjuju se, izvještaji o primjeni	10.000 €
		Razviti plan realizacije, praćenja i evaluacije obuke za savjetnike i nadzornike	ZzŠ, donator, konsultanti Rok: 2/2013.	Izvještaji o obukama, broj obuka i obučenih	5.000 €
		Implementirati nadzor na terenu	ZzŠ Rok: 1/2014.	Izvještaji nadzornika, spoljni evaluator	Redovna aktivnost
		Realizovati istraživačke projekte iz oblasti ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja u cilju unapređivanja prakse	ZzŠ, Inistituti za istraživanja pri Filozofskom fakultetu, donatori Rok: 1/2012. i dalje	Broj realizovanih istraživanja	10.000 € na godišnjem nivou
		Realizovati istraživanje u cilju unapređivanja kompetencija kadra i na osnovu preporuka uraditi plan profesionalnog napredovanja	Spoljni konsultanti Rok: 4/2012.	Izvještaj istraživanja, preporuke	5.000 €
		Prilagoditi model samoevaluacije za predškolske ustanove i primijeniti ih u praksi	ZzŠ Rok: kontinuirano	Definisani indikatori praćenja, broj obuka i obučenog kadra, izvještaji samoevaluacije	10.000€
		Unaprijediti standarde kvaliteta prema principima ranog razvoja i učenja	ZzŠ Rok: kontinuirano	Standardi unaprijeđeni, izvještaji o poštovanju	4.000 €
		Uraditi studiju o opravdanosti osnivanja Instituta za rani razvoj	Vlada, konsultanti Rok: 4/2014.	Studija urađena, izvještaj i preporuke	5.000 €
7.	Razviti dostupnu, funkcionalnu, primjenljivu i kompatibilnu Bazu podataka kako bi se na adekvatan način pratio obuhvat djece sistemom ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja	Operacionalno definisati indikatore u skladu sa potrebama ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja i novim uslugama, razviti softver za bazu podataka i odrediti dinamiku prikupljanja podataka	MPiS Rok: 2/2011.	Definisani indikatori; plan prikupljanja podataka se primjenjuje, podaci dostupni	5.000 €*
		Razviti softver za »elektronsku upisnicu« u predškolskoj ustanovi koja će biti povezana sa centralnom Bazom	MPiS Rok: 1/2013.	Softver razvijen	10.000 €*
		Implementirati program u svakoj predškolskoj ustanovi i obučiti kadar za unos podataka	MPiS Rok: 1/2014.	Broj ustanova, izvještaji o implementaciji centralizovanog sistema prikupljanja podataka, broj obučenog kadra	35.000 €

Faktori rizika za Specifični cilj 2: Moguće je usporavanje procesa realizacije zbog potencijalnog otpora kadra u odnosu na promjene, nove pristupe, metode, primjenu inoviranih instrumenata za praćenje kvaliteta usluga. Takođe, nedovoljan je broj i kapacitet kadra za realizaciju predviđenih aktivnosti, naročito onih koje se donose na obuke samog kadra. Istovremeno, dosadašnja praksa pokazala je nedovoljno aktivno učešće roditelja kada je u pitanju unapređivanje vještina roditeljstva.

Specifični cilj 3. Unaprijediti sistem bazičnog obrazovanja profesionalaca koji rade u predškolskim ustanovama i obezbijediti uslove i mogućnosti za njihov kontinuiran profesionalni razvoj.

R. br.	Zadaci	Aktivnosti	Nosioci aktivnosti i vrijeme realizacije	Indikatori i izvor provjere	Finansijska procjena
1.	Unapređivanje postojećeg kurikulumu bazičnog obrazovanja na studijskom programu za rano i predškolsko vaspitanje i obrazovanje	U skladu sa preporukama i rezultatima Studije izvodljivosti uraditi plan unapređivanja bazičnog obrazovanja	Univerzitet Rok: 3/2011.	Plan razvijen	5.000 €
		U saradnji sa predškolskim ustanovama uvesti obavezne istraživačke i praktične aktivnosti (u sistem kreditiranja uključiti obavezni istraživački i praktični rad)	Univerzitet Rok: 3/2012.	Jasno razvijen i usvojen kurikulum od strane Senata Univerziteta	5.000 €
		Razviti i uvesti predmetni program za vaspitno-obrazovni rad sa djecom do 3 godine	Univerzitet Rok: 3/2012.	Jasno razvijen i usvojen predmetni program od strane Senata Univerziteta	5.000 €
2.	Razviti kurikulume fokusirane na rad sa djecom uzrasta do 3 godine u okviru specijalističkih i master studija	Razviti smjer na specijalističkim studijama fokusiran na rad sa djecom do 3 godine	Univerzitet Rok: 3/2012.	Razvijen i usvojen kurikulum od strane Senata Univerziteta, broj studenata	5.000 €
		Akreditovati master studije na studijskom programu za rano i predškolsko vaspitanje i obrazovanje, koje će obuhvatiti oblast ranog razvoja i učenja	Univerzitet Rok: 3/2013.	Razvijen i usvojen kurikulum od strane Senata Univerziteta, broj studenata	5.000€
		Obezbijediti dodatnu literaturu za oblast ranog razvoja i učenja	Univerzitet Rok: 3/2013.	Literatura obezbijedena	5.000€
3.	Pripremiti plan i program profesionalnog napredovanja nastavnog i stručnog osoblja uključenog u rano i predškolsko vaspitanje i obrazovanje	Razviti plan profesionalnog razvoja nastavnog i stručnog osoblja u predškolskim ustanovama	ZzŠ, civilni sektor Rok: 1/2012.	Urađeni i prihvaćeni standardi od strane svih ključnih aktera	Redovna aktivnost
		Sprovesti obuke na osnovu prilagođenog plana profesionalnog razvoja	ZzŠ, civilni sektor, donatori Rok: 2/2013.	Broj obuka i obučanih profesionalaca	25.000 €
		Monitoring i evaluacija aktivnosti profesionalnog usavršavana na godišnjem nivou	ZzŠ, spoljni evaluator Rok: 2/2014.	Izveštaji monitoringa i evaluacije obuka	Redovna aktivnost
4.	Razviti sistem obuke za saradnike sa srednjoškolskim obrazovanjem	Realizovati formalno doškolovanje saradnika sa srednjoškolskim obrazovanjem na Visokoj školi za medicinske sestre u saradnji sa Filozofskim fakultetom (Studijski program za predškolsko vaspitanje i obrazovanje)	Univerzitet Crne Gore, ZzŠ, Centar za stručno obrazovanje Rok: 1/2013.	Plan i program urađen, odobren, broj obuka i obučanih, evaluativni izvještaji	25.000 €
		Kroz sistem profesionalnog razvoja sprovesti obuke saradnika sa srednjoškolskim obrazovanjem	ZzŠ, CzSO, donatori Rok: 4/2012.	Broj obuka i obučanih, evaluativni izvještaji	10.000 €

Faktori rizika za Specifični cilj 3: Globalna ekonomska kriza može usporiti dinamiku razvijanja i prihvatanja novih studijskih programa, proširivanja kurikuluma na Univerzitetu Crne Gore. Takođe, nedovoljni kadrovski kapaciteti mogu usporiti proces podrške profesionalnom napredovanju.

Specifični cilj 4. Obezbiđediti interdisciplinarnu, koordinisanu i održivu saradnju cjelokupnog sistema u cilju uanapređivanja socijalne inkluzije djece do polaska u osnovnu školu.

R. br.	Zadaci	Aktivnosti	Nosioci aktivnosti i vrijeme realizacije	Indikatori i izvor provjere	Finansijska procjena
1.	Uspostaviti kvalitetnu i funkcionalnu međusektorsku saradnju	Napraviti protokol o saradnji između Ministarstva prosvjete i sporta, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva zdravlja, lokalne samouprave	Savjet za prava djeteta, MPiS, MZ, MRSS, lokalna samouprava Rok: 2/2011.	Protokol potpisan i sprovedi se	Redovne aktivnosti
		Napraviti protokol o povezivanju baza podataka i razmjeni podataka	MPiS, MZ, MRSS, lokalna samouprava Rok: 2/2011.	Protokol se sprovedi, podaci se razmjenjuju efikasno i kontinuirano	
2.	Ustanoviti operativne politike i procedure za usluge rane intervencije, uz poštovanje dječjih i roditeljskih prava, porodičnog prava i prava na privatnost	Napraviti protokol o saradnji Centara za djecu sa posebnim potrebama i predškolskih ustanova i operativne politike za usluge rane intervencije	Savjet za prava djeteta, MPiS, MZ, CDPP, predškolske ustanove Rok: 4/2011.	Protokol za interdisciplinarne timove uspostavljen i primjenjuje se u radu sa djecom, roditeljima, zaposlenima	Redovne aktivnosti
		Djeca od rođenja do 3 godine kod koje su identifikovane smetnje i teškoće u razvoju, ili su pod rizikom pružiti usluge rane intervencije od strane CDPP koji će saradivati sa predškolskom ustanovom	MZ, MPiS, CDPP, predškolske ustanove, donatori Rok: 1/2012.	Obuhvat djece	10.000 €*
		Formirati intesektorske grupe za praćenje postignuća djece	MZ, MPiS, MRSS, CDPP, Servisne službe, predškolske ustanove, donatori Rok: 3/2012.	Izveštaji intersektorske grupe, obuhvat djece	10.000 €
		Razviti saradnju predškolskih ustanova i izabranih pedijatara	Domovi zdravlja, predškolske ustanove Rok: 1/2012.	Saradnja se realizuje, broj radionica, sastanaka, korisnika usluga	10.000 €*
		Pripremiti i distribuirati edukativni materijal o ranom učenju za roditelje/staratelje	Domovi zdravlja, predškolske ustanove, donatori Rok: 3/2012.	Edukativni materijal napravljen i dijeli se, procjena stavova korisnika	10.000 €*
		Obučiti osoblje koje radi sa djecom uzrasta do 3 godine (u predškolskim ustanovama, interaktivnim službama i dr).	Specijalisti iz CDPP i drugi profesionalci, predškolske ustanove Rok: 3/2012.	Izveštaji o realizaciji aktivnosti, broj obuka i obučenih	15.000 €
		Proširiti program -razviti plan sprovođenja i evaluacije „Škola za trudnice“, pripremiti i distribuirati edukativno-informativni materijal	Domovi zdravlja, predškolske ustanove Rok: 4/2012.	Broj polaznika, broj distribuiranog materijala	15.000 €*
		Pojačati posjete patronažne službe djeci i porodicama iz najosjetljivijih grupa, pripremiti i distribuirati edukativno-informativni materijal	Domovi zdravlja, servisne službe Rok: 4/2012.	Izveštaji o realizaciji aktivnosti, broj korisnika, broj distribuiranog materijala	15.000 €*
		Razviti plan realizacije i praćenja podrške i edukacije kroz edukativne radionice i individualna savjetovanja porodicama i djeci iz najosjetljivijih grupa	Domovi zdravlja Rok: 4/2012.	Izveštaji o realizaciji aktivnosti, broj obuka i obučenih	15.000 €*
		Uspostaviti saradnju sa resursnim centrima	MPiS, ZzŠ, predškolske ustanove, resursni centri Rok: 2/2013.	Izveštaji o realizaciji aktivnosti, broj obuka i obučenih	IPA 2010
3.	Razviti model podrške djeci i porodicama najosjetljivijih grupa u cilju socijalne inkluzije	Formirati i obučiti timove za zaštitu najosjetljivije djece i porodica u servisnim službama (centri za socijalni rad)	MRSS, servisne službe, MPiS, donatori Rok: 3/2013.	Timovi formirani, broj obučenih i obuka, izvještaji o radu, zaključci i preporuke evaluacije	IPA 2010
		U servisnim službama obučiti članove tima za preuzimanje uloge menadžera slučaja	MRSS, servisne službe, donatori Rok: 3/2013.	Broj obuka i obučenih	
		Razviti sistem funkcionalne razmjene informacija između menadžera slučaja i predškolske ustanove	MRSS, MPiS, predškolske ustanove, servisne službe, donatori Rok: 3/2013.	Izveštaji o obuhvatu i postignuću djece	

Faktori rizika za Specifični cilj 4: Nepovezanost i neusklađene aktivnosti u različitim resorima na lokalnom, regionalnom i državnom nivou i nejasne obaveze, procedure i odgovornosti. Dodatne prepreke mogu biti nerazumijevanje potrebe za ovim aktivnostima, nezainteresovanost zaposlenih u predškolskim ustanovama za promjenu ka principima socijalne inkluzije, nedovoljan kadrovski potencijal, organizacione poteškoće, preopterećenost, preveliki obim posla, kao i nedovoljne budžetske mogućnosti za primjenjivanje principa afirmativne akcije.

Specifični cilj 5. Potpuno usklađivanje normativnih akata i regulativa u smjeru uspostavljanja sveobuhvatnog sistema ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja i raznovrsne podrške razvoju sve djece do polaska u osnovnu školu.

R. br.	Zadaci	Aktivnosti	Nosioci aktivnosti i vrijeme realizacije	Indikatori i izvor provjere	Finansijska procjena
1.	Izraditi kompletan plan za izmjenu starih, pripremu i izradu novih propisa, za sve ključne usluge u ovoj Strategiji	Izmijeniti, dopuniti i uskladiti Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju	MPiS Rok: 1/2011.	Izmijenjeni, dopunjeni i usklađeni zakoni u skladu sa preporukama Strategije	5.000 €
		Donijeti Pravilnik o radu predškolske ustanove: sa djecom do 3 godine, sa djecom od 3 do 5 godina i usluge prelaznog perioda; podrška roditeljima/starateljima; specijalizovani, kraći programi.	MPiS Rok: 4/2011.	Usvojen Pravilnik, analize izvještaja o primjeni	5.000 €
		Donijeti Pravilnik o radu Biblioteka igračaka i knjiga.	MPiS Rok: 1/2012.	Usvojen Pravilnik, izvještaji o primjeni	5.000 €
		Donijeti Pravilnik o radu interaktivnih službi	MPiS Rok: 3/2012.	Usvojen Pravilnik, analize izvještaja o primjeni	5.000 €
		Donijeti Pravilnik za sistem nadzora	MPiS Rok: 1/2012.	Usvojen Pravilnik, izvještaji o primjeni	5.000 €
		Donijeti set propisa vezanih za međusektorsku saradnju	MPiS Rok: 1/2012.	Propisi doneseni, primjenjuju se, izvještaji o saradnji	5.000 €
		Izmijeniti i dopuniti normative za rad stručne službe	MPiS Rok: 2/2012.	Usvojeni normativi, koji se poštuju	5.000 €
2.	Izraditi sistem standarda za visokokvalitetne sveobuhvatne usluge ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja	Definisati i uspostaviti standard za: rad sa djecom do 3 godine, od 3 godine do polaska u osnovnu školu, usluge prelaznog perioda, za literaturu, didaktiku i sl.	MPiS Rok: 4/2011.	Usvojeni dokumenti o standardima, procjena stavova zaposlenih i korisnika usluga o kvalitetu definisanih standarda	3.000 €
		Definisati i uspostaviti standarde za rad biblioteka igračaka i knjiga, interaktivnih službi	MPiS Rok: 1/2012.		

Faktori rizika za Specifični cilj 5: Institucije sistema se ne prilagođavaju i ne primjenjuju nova zakonska rješenja po definisanoj dinamici i u skladu da preporukama iz strateškog dokumenta. Takođe, moguće su neusklađene aktivnosti sa različitim resorima. Standardi su predviđeni, ali nijesu obavezujući i ne postoji jasan mehanizam praćenja primjene.

Specifični cilj 6. Obezbijediti zastupanje i promovisanje Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja kroz aktivno učešće medija i drugih oblika socijalne komunikacije.

R. br.	Zadaci	Aktivnosti	Nosioci aktivnosti i vrijeme realizacije	Indikatori i izvor provjere	Finansijska procjena
1.	Zastupanje i promovisanje implementacije Strategije	Organizovati okrugli sto u cilju informisanja stručne javnosti o ciljevima, zadacima, aktivnostima Strategije	Savjet za prava djeteta, MPiS, donator Rok: 1/2011.	Održan okrugli sto, broj učesnika, obuhvaćene sve relevantne institucije i pojedinci	2.000 €
		Organizovati TV emisije, osigurati prisutnost u štampanim i drugim medijima	Savjet za prava djeteta, MPiS, Mediji Rok: 2/2011. i dalje	Broj emisija, tekstova i dr., izvještaji praćenja elektronskih medija	30.000 €*
2.	Javna kampanja o važnosti ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja	Formirati tim i razviti plan za kontinuiranu kampanju ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja i novih usluga	Savjet za prava djeteta, MPiS, ZzŠ, ustanove, mediji, lokalna samouprava, civilni sektor Rok: 2/2011.	Plan uspostavljen i primjenjuje se, izvještaji o sprovođenju	10.000 € godišnje
		Osmisliti načine komunikacije i poruke (spotovi, radio džinglovi, poster, brošure, bilbordi i dr.)	MPiS, ZzŠ, mediji, donatori, Rok: 3/2011.	Broj izrađenog, distribuiranog materijala	
		Sprovesti kampanju	MPiS, ZzŠ, mediji, donatori	Procjena stavova korisnika usluga	
		Sa medijskim kućama realizovati kontinuirane edukativne emisije o različitim aspektima ranog razvoja i učenja	MPiS, ZzŠ, ustanove, mediji Rok: 4/2011 i dalje	Broj emisija, broj i procjena stavova krajnjih korisnika usluga različitih medija i dr.	
3.	Javna kampanja za edukaciju roditelja	Formirati tim i razviti plan za kontinuiranu kampanju za edukaciju roditelja o značaju ranog razvoja i učenja	Savjet za prava djeteta, MPiS, ZzŠ, ustanove, mediji Rok: 4/2012.	Plan razvijen i primjenjuje se, procjena stavova korisnika usluga	10.000 € godišnje
		Sprovesti kampanju koja će sadržati najmanje 10 ključnih poruka godišnje	MPiS, ZzŠ, mediji Rok: 1/2013 – 3/2013.	Usluge za roditelje promovisane, procjena stavova korisnika usluga	

Faktori rizika za Specifični cilj 6: Nedovoljna motivisanost i angažovanost medija, ostalih javnih aktera društva za značaj i ulogu ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Mali broj stručnjaka i javnih ličnosti i organizacija, koji su spremni da promovišu ove usluge i/ili se aktivno uključe u kampanju.

Konačni finansijski pregled akcionog plana promjena i dinamike realizacije strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja

Konačni finansijski pregled Akcionog plana promjena i dinamike realizacije Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja predstavljen je u sljedećoj tabeli. Nju čini planirana dinamika realizovanja aktivnosti po kalendarskim godinama, okvirna suma za svaku kalendarsku godinu, kao i planirani izvori finansiranja.

2011. godina		2012. godina		2013. godina		2014. godina	
104.000 €		2.967.000 €		2.592.000 €		2.450.000 €	
Troškovi iz Budžeta	Troškovi koje treba obezbijediti kroz partnerstva	Troškovi iz Budžeta	Troškovi koje treba obezbijediti kroz partnerstva	Troškovi iz Budžeta	Troškovi koje treba obezbijediti kroz partnerstva	Troškovi iz Budžeta	Troškovi koje treba obezbijediti kroz partnerstva
49.000 €	55.000 €	1.629.000 €	1.338.000 €	1.492.000 €	1.100.000 €	1.320.000 €	1.130.000 €
<i>Ukupni troškovi iz Budžeta</i>				<i>Ukupni troškovi koje treba obezbijediti kroz partnerstva</i>			
4.490.000 €				3.623.000 €			
Ukupno: 8.113.000 €							

Da bi se osigurao najbolji mogući početak života za svu djecu u Crnoj Gori neophodno je postepeno povećavanje ulaganja u proces ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Cilj Ministarstva prosvjete i sporta je da poveća visinu sredstava iz Budžeta koja se opredjeljuju za rano i predškolsko vaspitanje i obrazovanje sa 9,76% na 14% do 2015. godine. Budžet koji se izdvaja za rano i predškolsko vaspitanje i obrazovanje će biti revidiran svake godine. Time će se postići da sistem ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja obezbijedi dostupne, visokokvalitetne, sveobuhvatne, kulturološki prilagođene, inkluzivne usluge za svu djecu u Crnoj Gori, od rođenja do polaska u osnovnu školu, sa posebnim naglaskom na najosjetljiviju djecu.

MOJ
" SRE
VASPITAC

BRAT I OGA

STRATEGIJA RANOG I PREDŠKOLSKOG VASPI TANJA I OBRAZOVANJA